

KONYA

İÇİNDEKİLER

Konya	Naci Fikret BAŞTAK
Selçuk tarihi (İbni Bibi'den)	H. Fehmi TURGAL
Silivri ve Konya	Abdülkadir ERDOĞAN
Arziyat bakımından Konya	Naci Fikret BAŞTAK
Selçukluların başlayışı	H. Fehmi TURGAL
Takyeli dağ adını nereden aldı?	İbrahim Hakkı KONYALI
Kitabiyat (Karamanlı bir müellif ve eseri)	KONYA

Halkı tarafından aydabir çıkarılır

On birinci dergiye aid tashihler

Sayfa	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru	
			Ayarlar	Ayyarlar	Nushanın kabında
690	1	11	Bonduk	Bunduk	Bu sayının serlevhası
691	1	20	Babası	Kardaşı	
693	1	9	Türink	Tüzbey	
703	2	32	Abhar	Abhaz	
704	1	6	Değildir	Değilmidir	
704	1	37	Dilin	İlin	

On birinci dergideği resmin altına [Ermenağın iki buçuk garbi şimalisindeki Gargara karyesinde (İkiz in) denilen Hitit Sanktueridir. Bu Gargara, Anadolunun garbi şimalisindeki ida dağıın cenubunda ve Edremid körfezinin şimalinde bulunup Firikya medeniyetine aid bulunan diğer Gargara ile karıştırmamalıdır.] yazılacakken yanlış olarak (Fasıllar karyesindeki Hititler abidesi) yazılmıştır. Tashih olunur.

FASILLAR HİTİT ABİDESİ

(Fasıllar karyesi konya ile Beyşehir arasındaki yolun şimalinde ve Beyşehirin beş saat şarkındadır. Yazısı 7 inci sayıda 4 04 inci sayfadadır.)

KONYA

HALKEVİ TARAFINDAN AYDA BİR ÇIKARILIR

KONYA

[Neolitik devirde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Frikya medeniyeti ve Konya .— Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya .— Selçuklular zamanında Konya

NACİ FİKRET BAŞTAK

II.

HİTİT MEDENİYETİ

IV.

**Konya vilâyetindeki Hitit abideleri ve
Hititlerin dinleri**

V.

Kanatlı güneş karsı

(9) uncu Sayıdaki yazımızda Konya şehrinin cenup şarkisindeki (Karadağ) ın bir saat kadar şimalinde münferid bir halde bulunan [Kızıl dağ] daki Hitit abidesinde ve yine Konyanın garbinde [Eflâtun pınarı] abidesinde kanatlı birer kursı Şems bulunduğunu yazmıştık. Zaten Hititlerin güneşe taptiklarına delâlet edecek daha

pek çok malûmat bulunduğu gibi buda ayrıca bir delildir [*]

[*] Güneş ibadeti akvami kadime- nin heman hepsinde de görülür. İbadet: neolitik devirde başlamış ve dünyanın hemen her tarafına intişar etmiştir, neolitik devirde eski dünyadan ayrılark Amerika ve Okyonusya Adalarına hicret ettikleri tahmin olunan insanlar bu dini de oralara götürmüşler ve kristof kolumb Amarikayı keşfettiğinde yerlileri bu din ile müte-

Hititlerin pante onu bir hayli mabudu ihtiva etmektedir. Elde edilen Hitit metinleri "Hattinin bin mabudunu," Zikretmektedir. Yalnız bu karışıklık içinden kurtularak oldukça vazih bir surette kendini gösterenler; "büyük hükümdar," ile ittifak yahut tabiiyyet muahedeleri akıt eden prenslerin ettikleri sadakat yeminlerine şahit olmak üzere zikir ve irad ettikleri mabudların listesinde görünenlerdir. Hatta bu mabudlar meyanında bir çoğu Hititoloğlar için muayyen bir şahsiyeti bile haiz dğildir: Mabudlar alemi ve taribi için bir metin mevcut değildir, bu mabudlardan bu zamana kadar gelenleri anlıyabilmek daha mütekaddim malûmatın vücuduna lüzum göstermektedir. Yeminlerde zikri mutad olan mabudların listesi evvelce keşfolunan mukavelelerin nihayetine tezyil edilmiştir. Bu listeler mabudları beş zümreye taksim ederler. En ehemmiyetli olan birinci zümre şunları ihtiva eder. Semanın güneş mabudu, Arinna ismindeki güneş mabude, muhtelif şekillerdeki Furtuna mabudu, sonra, seri ve Hurri isimli buğalar, Nanni vv Hazzi isimli dağlar, nihayet bazanda mabude Hepet.

Muahede listeleri mabudlar silsilesinin zirvesine ber-mutad "göğün güneşi," ve yahut,, göğün sahip ve efendisi olan güneşi,, vaz ederlerki bunun ismi heman daima asıl yazıdan başka türlü yazı ile yazılır ve ağılebi ihtimale göre İstanu okunur. Bu, gündüz, ufkun üzerinde seyreden güneş mabududur. Her sabah denizden çıkar, Akkad memleketinde olduğu gibi her şeyi görür, her şeyi yoklar, halk arasında te-haddüs eden ihtilâf ve nizaları adalet ve hak prensipleri daire-

deyin bulmuştur. Meksikada, Orta Amerikada, Kulumbiya ve Peruda güneş ibadeti cari idi. Hor, Osiris, Râ Mısırın güneş mabudları idi. Hindistanda Savitri, İndra, Mitra, Agni Varuna güneş ile karıştırılmışlardır. Eski Yunanda Hyperion, Helios. Phaéton, Kephalos, Apollon Hé-raclés hep güneşi temsil eden bir takım mabudlar ve kahramanlardır. Romalılar zamanında Suriyeden gelen Elagabal ile İrandan gelen Mithra yine güneş mabudları idi. 19 uncu asrın bidayetlerinde "Les origines de tous les cultes," isimli eserini neşreden Dupnis bütün dinlerin menşei güneş ibadetine irca etmekte ve 12 işi başaran Herakles ile 12 havarisi olan İsanın Zudya-kın on iki burcunden geçen güneş-ten başka bir şey olmadıklarını iddia eylemektedir.

sinde hal ve fasl eder. O, üç çift gözlü olarak gösterilir, fakat elde edilen metinlerin o kısmı kırılmış olduğundan bu üç çift gözden her birinin hangi şeye tahsis edildiğini tayin etmek mümkün değildir. Mabudları ve onlara ibadet edilen mahalleri tanımak hususunda pek büyük ehemmiyeti haiz olan metinlerden birinde kiral Muvattallı bu mabud hakkında şu sözleri söylüyor.

"Göğün güneşi, benim efendim, Beşeriyetin raisi! Sen denizden doğarsın, göğün güneşi, ve semada yükselirsin.

"Göğün güneşi benim efendim ve insanın, köpeğin, domuzun ve tarladaki hayvanların efendisi, her gün, sen göğün güneşi, sen icrayı hüküm edersin."

Bir düâda şu sözler okunur: "selâm güneş mabuduna! Sen insanın kalbini yoklarsın ve hiç bir kimse senin kalbini yoklamaz. herkim fena hareket ederse, sen, güneş mabudu, sen onu yukarıdan görürsün, bana gelince, ben doğru yolumda yürüdüm. Her kim benim hakkımda fena hareket etmişse, sen güneş onu gör!,"

Kral Muvattallı'nın yukarıda zikr edilen metni onu mabudle-

ri celp ve davet vazifesinde göstermektedir: "İşte ben, Kral Muvattallı mabude güneş Arinna'nın ve bütün mabudların rahibi, göğün güneş mabuduna yalvarırım:,, göğün güneşi, benim efendim, bu gün, bir duada ağızla kendilerini çağırdığım mabudları, göğün güneşi, semanın yerin, dağların, ırmakların, mabedlerinin, tahtlarının mabudlarını, onları celp ve davet et!,"

Güneş, her günkü seyrühareketinde mütenaviben ufkun üzerinde ve altındadır. Gündüz yerin üzerinde ve geceleyin yer altı alemine, cehennem alemine acaba aynı mabudmu icrayı hakimiyet eder? Bu mes'eleyi şimdiden kestirip atmak tedbirsizce olur.

Muhakkak olan şey şudur ki Hititler göğün güneşi yanında ayrıca birde yer güneşi kabul etmektedirler ki bu aşağı mabudlara, cehennem mabudlarına, fenalık kuvvetlerine kumanda ederler, nasıl ki göğün güneşi de yukarıdaki mabudlara, göğün mabudlarına, iyi mabudlara riyaşet etmektedir.

İşte merasimi diniyeyi ihtiva eden bir eserde bu yer güneşine hitaben irad edilen bir dua: "yerin güneşi, gör! senin kanla lekeli bir derin vardır" gör,

bak! senin saf temiz bir koyunun [tebe'an] vardır. Kötü gün, kısa yıl, halkın gavgası, bunları kendinle beraber götür, yerin güneşil „

“Geceleyin yıldızlar altında, vku bulması icab eden bir şeyin mevzuubahs olduğu bir sahar duasında, cinleri def ve tart etmek isteyen efsuncu şöyle söylüyor: “yukarıdan aşağıya kadar gökden başlıyarak binlerce yıldız cinleri def ve tard ederler. Kamer cinleri tard etsin, yerin güneş mabudu cinlerini tardetsin! „

Sümer ve Akkadlarınki, Hititlerin Kosmolojisi [yani tekevvüniyyatı] da kâinatı gök, yer ve aslı Okyanus olmak üzere üçe taksim ederdi. Bu taksimatın her birisinde birer güneş mabudu, diğer mabudlara karşı aynı imtiyaz ve faikiyetleri haiz bulunurlardı.

Fakat, Hititoloğların tahminlerine nazaran, eğer Hititler güneşi, ilâhlar silsilei meratibinde hepsinin zirvesine vaz eylemişlerse onların gündüz yıldızı hakkındaki bu ifrat ve mübalağaları muahhar bir devre ait olsa gerekdir. Hititoloğlar Suppilulyuma zamanında yani İsadan evvel XIV inci asrın bidayetinde bunun vukuunu isbat

eyleyorlar. Fakat daha evvel ve bilhassa “eski imparatorluk,, zamanında da acaba böyle mi idi? Buna ihtimal vermiyorlar. Suppilulyuma, Fir’avin IV inci Amenofis (Amenophis) in muasırır; Bu Firavin rafazı olup o vakte kadar Mısırın en büyük mabutlarından olan Amon mabudu haiz olduğu mevkii ehemmiyetten iskat ile onun yerine semaadaki “kursu şems,, i temsil eden Atonu ikame etmiş ve bu hükümdarın harici siyaseti, bu yeni mabudu bütün şark memleketlerinde mabudu azam gibi kabul ettirmeğe müncer olmuştur.[*]

Şurası pek muhtemeldir ki Hatti nin “büyük hükümdarı,, Firavun gibi hareket ederek onun gibi (güneş) unvanını almaya ve memleketinde birinci mertebeyi “güneş mabudu „ na vermeyi

(*) Taliin suut ve tayeranında tevakkuflar vardır. Amon—Râ mabudun muzafferiyeti, rahiplerinin Hatshepsout un sarayına yaptıkları parlak müdahaleden bir asır sonra, bu tevakkuf noktalarından birine temas etti. (1350 ten 1370 e kadar takriben yirmisene müddet) kısa bir devir zarfında Mısır işidilmedik vak (alara şahit oldu: Amon — Râ oğlu olan Firavun tarafından reddü inkâr edildi, rahipleri mabetlerinden kovuldu,

siyaseten lüzumlu addetmiştir. Bu, her ne kadar bir faraziye isede mezkûr hükümdarın akdettiği muahedenamelerde namlarına yemin edilen mabutlar listeleriyle ciddiyeti teyit ve tekit olunmuş bir faraziyedir. Filhalka bidayette, mabudu azamı intihap hususunda bir terddüt vukua geldiği görülüyor:

Mitanni haükümdarı Mattivaza ya kabul ettirilmiş olan itilâfnamelerde göğün güneş mabudu, kezalik bir güneş mabudesi olan Arinnadan sonragelecek ancak ikinci dereceyi işgal ediyor; Hayasa hükümdarı Hukana ile olan muahedenamede ise o birinci mertebeye geçmiş ve bu dereceyi bir daha bırakmamıştır.

Muahedenamelerde yeminlerin şehidi olmak üzere irad olunan diğer mabut zümreleri meyanına tabi ve yahut müttetik memleketlerin mabutları vaz olunmuş ve bu mabutlar Hatti de vatandaş hukukuna mazhar olmuşlardır. Bunlar kendilcrine ibadet edilen lisanlarda isimleri geçmek suretiyle tanılıyor. İşte böylece İysaden evvel XIII üncü asırda siyaseten yekvücut olmuş olan Hatti de din ittihadı ve yabancı mabutların bel’ü mas olunman henüz tahakkuk etmiş de-

ğildir. Bunlar meyanında bilhassa Luvilerin yani şimdiki Konya vilâyetinin Konya, Beyşehir, Seydişehir, Kadınhanı, Ilgın, Karaman ve Karapınar kazalarının bulunduğu Lugaa hittasının o vakitki ahalisinin mabutları vardır:

Bunlar hükümdar sıfatıyla tavsif olunan Sandas ve Tarhunza ile Luvilerin Furtuna mabudu olan Dattadır.

Thebes sarayı tarafından terk edildi ve buna mukabil başka bir mabut: Aton ve yeni bir payitaht: İkhutaton (Tell-ül-Amarna)

Çok def’a rafizi kırallar devri deye yadedilen bu vak’a :

Amenophis —IV— Ikhnnaton (Akh-en-Aton) ve onun halefleri olan Tutankhamon; Sâakara ve Ay ın ahdi hükümetlerini ihtivo eder; bu dört isim resmî listeden tay edilmişlerdir. Halbuki bunların abideleri mebzul olduğu gibi, bizim için, Mısırın en güzel ve en şayanı dikkat abidelerinden maduttur. O halde siyasi ve dinî bir buhran vaki olmuş ve bu tep rahiplerinin gittigçe büyüyen hakimiyetlerinden kurtulmak için bir kaç Firavunun şiddetli, meyusane ve akibet semeresiz kalan cehtü mesailerinden ibaret bulunmuştur.

"Ananattan ayrılış evvelâ bir yenileşmede kendini gösterir,, : "Mitannililerle izdivaçlar,, güneş kanının tamamıyeti hakkında endişeler, valde veraseti derecesine göre hanedan hukukunun karışık hesapları, Kral ailesinin bütün bu asırdide âdat ve kavanini "Kırallığın büyük kadınları,, olmak üzere Firavunlar Mitannili prensesler almağa karar verdikleri zaman, siyasî zaruretlerin önünde mağlûp olurlar.

Thutmes IV, Mitanni kralı Artatama'nın kızı ile izdivaç eder. Mısırdaki Mutemuya namını taşıyan bu kadın hakikî bir kıraliçe olmuştur.

Amenophis III Mısır imparatorluğunun evci şaşaasında iken Dushratta'nın evvelâ hemşiresini, sorra kızını birbirini müteakiben sarayına celbeder; fakat onun "büyük kadın,,ı hakikî kıraliçe Tii dir ki sarayda doğmuş olan bu kadın, ağılebi ihtimale göre Suriyeli olan Luya isminde bir yabancının kızıdır. Bunların oğlu Amenophis IV "büyük kadın,, olmak üzere Nefert—itiyi alır; bu Mısırlı isim altında saklanan; Mitanni kralı Dushratta'nın kızı Tadukhipa'dır. Mısır Amennophis III için gönderilmiş olan bu kız, hükümdarın vefatından bir kaç gün evvel gelmiş

ve peder yerine onun oğlu ile izdivaç eylemiştir. Görülüyor ki güneş kanı, XVIII inci sülânenin son Firavunlarında iyice sulanmıştır; bunlar Aryen ve yahut Sami kadınların oğullarıdır ki valdelerinden bir takım dinî kabiliyetlere de tevarüs edeceklerdir.

"Büyük bir banii mababıt olan Amanophis III devrinde, Amon — Râ dan farklı olan Râ — Harakhti isimli mabudun hususî güneş ibadeti ehemmiyet iktisap ediyok. Kâinatı yaşatan yıldız şimdi, yeni olmayan fakat kendisine bambaşka bir ehemmiyet atfolunan bir isimle iş'ar edilmiştir: günün Atonu, yani gündüzün aydınlığı kendisinden doğan "kursu şems,, bu Aton ismi harfiyyen Suriye şehirlerindeki Adonay-ı ve Byblosdaki Adonisi hatırlatır ki manası "efendi, sahip, Rap, mevlâ,, demektir.

Hititlerin menşel ve Asyanikler

Asyanikler - Asianiques .- Asyanik Asiani que tabirleri mefhumu yeni şeyler değildir:

Etienne de Byzance eserinde bu ismi kullanıyordu; son senelerde Speiser, Autran, Cuny onu çok istimal etmişlerdir. Manası iyi tarif edilmek şartıyla

istimele uygun ve elvarışli bir tabirdir. Nasıl ki Asiaticque tabiri alel'umum Asya kıtasının sakinlerini, Asiates tabiri eski Buhara ve Semerkant hanlıkları ahalisini iş'ar ediyorsa Asyanik tabirinde de Garbi Asyanın Sami ve Hindu Evrupaî olmyan en eski kavimleri anlaşılır. Bu, Rus Arkeoloğs Marrın Yafesiler Japhetites dediği halktır.

Bunlar bilhassa lisanlariyle ve tali derecede de simalarıyla tanılıyorlar; Garbi Asyada yekdiğerini müteakip icra edilen keşifler sayesinde ki o kadar ehemmiyetli olan bu unsuru diğerlerinden ayırmak icabeder.

Tetkikimizin mevzuunu teşkil eden hittalara avdet edersek Asuriyede, yukarı Suriyede dahi Arzı Kenandaki Hurri lisanı ile küçük Asyadaki ilk Hititçe — Hittite — Protonun tetkikinde aynı netayice vasil oluruz. Şurasını unutmayalım ki şibih cezirede Likya, Lidya, Karya dilleri gibi birbirine komşu olan lisanlar çoktanberi tetkik ve tecrit edilmişlerdir.

Bundan başka bu lisanlardan pek çoğu ile zamanımıza kadar mükemmel surette mahfuz kalmış olan Kafkasya lehçeleri arasında bir takım alâkalar bulunduğu görülmektedir. Bundan

başka bunların çoğunun yerini, müruru zaman ile, Sami dili kapmıştır. İşte bu iltisakî lisan ve bazan da cismanî nümuneleriyle temeyyüz eden bu kavimlerin hey'eti mecmuasıdır ki Asyanikleri teşkil ederler.

Asyaniklerin eşkâli cismaniyesi. — Bunu Sümerde tccrit edebiliriz ki oradaki abideler onları kısa başlı — brachycepheli ve büyük burunlu olarak tasvir etmektedir; Kezalik onları Hurri memleketinde de tecrit edebiliriz ki oradaki abidelerde onları yekdiğerinden farklı olmakla beraber yine yukarıdaki nümuneye yaklaşan fertler olarak gösterilmektedir. Hurri nümunesi zamanımızdaki Ermenide görülmektedir.

O halde Asyanikleri küçük Asya sekenesinin esası, zemini aslisi olmak ve kafa tasları kısa başlı breckycephelenin yani önden arkaya doğru kısa ve sağdan sola doğru geniş nümunenin tenevvuatını arzeden kütleye ait bulunmak üzere kabule temayül vardır.

Bu şekil uzun baş — Dolicocephal denilen ve önden arkaya doğru uzun olup sağdan sola dar olan ve Samilerin büyük bir kısmında görülen nümune ile mütezattır. Fakat kışkıflerin me-

sahaları bizi çok uzaklara götürmemelidir; Tarihî devir başladığında, ırkların birbiriyle karışması çoktauberi hâsıl olmuş olduğundan kırıfların mesahası ancak takribî neticeler verebilirler. Bundan başka muayeneler pek mahdut takımlar üzerine istinad edip bu hal ise onların kıymetini tahdit etmektedir.

Elsinei iltisakiye ile konuşan bu kadar halkın yani Asyaniklerin bu kadar büyük bir sahade intişar etmiş olmamasının tanınması keyfiyeti garbî Asya medeniyeti hakkında evvelce edinilmiş olan telâkkiyi aşikâr bir surette tadil etmektedir.; şarka aid tetkikatın bidayetlerinde olduğu gibi, Samî amil artık bu hususta yegâne olarak nazarı iytibara alınmaz. A. Moret; Des clans au X embirese isimli eserinde Hititlerin menşecinden bahsederken şu satırları yazıyor:

“Nereden geliyorlardı? Öyle görünüyor ki Kasitler gibi, muhaceret halinde bulunan Asyanık kavimlerin pişdarını teşkil etmişler ve kütleî asliye tarafından ileriye atılmışlardı. Fakat Bosforu geçerek Avrupadan mı, yoksa Kafkasyadan mı, yoksa orta Asya ovalarından mı geldikleri bilinmiyor.

Onların ileriye doğru hare-

ketleri ve küçük Asyada yerleşmeleri Aryaların muhaceretleriyle muasırdır., Aynı müellif Hititlerin tiplerinden bahsederken de: „ Bu tipte mongolik bir şey vardır ki bunun aynını şimdi Tütöklerde ve Ermenilerde buluyoruz „ demiştir.

Luvvi unsuri-Boğaz köyünde bulunan metinlerin bir başka yerinde de nesiteceye terceme edemiş olan bazı cümleleri, metinleri yazan kâtip Luvvili tesmiye etmektedir; bu Luvvilerin dilidir. Bu dil araya giren mutavî bir Rile Hindu—Evrupaiye yaklaşmaktadır, meselâ “Kuinzi vasantari giyinenler = onlar ki giyinirler., fakat bu dil, Hindu — Evrupaînin Nesiteceden daha ziyade tadilâta uğramış, daha ziyade eskimiş ve bu hıttada ondan daha kadim bulunmuş olan bir şeklidir. Şu halde Luvvi dili Hindu — Evrupalıların Nesitelerden Anadoluya gelmiş ve bu yarım adanın vasatı cenubisinde yerleşmiş olan bir talgasını temsil etmektedir ki bundandolayı bunların bulunduğu hıttaya Luya ve yahut Lugga denmiş ve bil’ahere klasik devirlerde bu kelime Lykaoniayaya tahavvül etmiştir.

Bu hıtta çok defa cenubunda bulunan ve iki mektubu Mısırlıyadaki Elamarna muhaberatin-

da keşfolunan Arzavva ile karışmıştır.

Şu halde, zamanların taakup ve tevalisi içinde Anadoluda yekdiğerini velyü takip eden akvamı şu suretle sıraya koyabiliriz.

1 — Yerliler (yahut hiç olmazsa pek eski zamanlarda buraya gelmiş olanlar) Proto - Hititeler yani ilk Hititler = Asianipueler.

2 — Hindu - Evrupaî ırkından olan Luvviler.

3 — Yine Hindu - Evrupaî Nesiteler.

Forrer in Stratification des langues et des peuples dans le proche - orient pre hisotrique pré-historique

Serlevhası altında 1930 senesi 21 Şubatında (Asya cemiyeti = societe asiaticque) e yaptığı ihbarattan: Harri lerin dili Prefikslerin (Prefixe) tam bir fıkdanıyle ve Sufkslerin (Suffixes) şayanı hayret bir derecede terakümiyle mütemeyyizdir. Bundan dolayı Harri dilindeki fiil şekillerde işidilmedik bir tenevvü zenginliği arzeder. Akrabalık mes’elesini tamamiyle ve esastan münakaşe edemeksizin, bana öyle görünüyor ki Harri dilinin bünyesi, Türk dilini pek yakından hatırlatmaktadır.

Binaenaleyh Harri istilâsının

noktai azimetini Turkistanda aramak icabettiğine mütemayilim. İsadan evvel dördüncü binde oradan garba doğru giderek Kürdistana ve kısmen de şimali garbiye doğru Oral istikametinde intişar etmiş oldukları ve orada diğer bir kavim tabakasının üzerine konmak suretiyle Finno - ugrien zümresini husule getirdikleri zannolunmaktadır. Bende şu intiba vardır ki Gürcü dili G-rusinien yahut Georigien ilk Hitit dilinin bir ana hattını örtmüş olan Lulubecenin en şimalî şubesidir.

İsadan evvel 1400 ze doğru Asuriler Mezopotamyadaki Mitannilerin Harri kiralığının sukutuna sebebiyet verdiklerinde Harri halkının bakayası, Ermenistanın vahşi dağlarında son bir defa olarak siyasî ve harsî istiklâllerini yeniden kazandılar, orada Ürartu kiralığını vücade getirdiler ve Kald = Chalde dilile yazılmış pek çok miktarda mihi kitabeleri zamanımız âlimlerinin tetkikine bıraktılar.

Esasta Harrilerin meydana çıkması orta Asyadan kalkan muhaceretleri izhar ettiği zannolunur ki aynı muhaceretler orta zamanlarda Türkmenleri, Türkleri ve Mogolları yakın şarka sevk etmiştir. İsadan evvel 2500

ile İsadın sonra 1200 arasındaki uzun bir zaman içinde bu muhaceretlerin kesilmesi şununla izah olunur ki üç buçuk binlik zaman zarfında Hindu — Evrupai zümreler onlara garb yolunu kapatmışlar ve orta Asyadan gelen kavimleri şarka yani Çin ve Mogolüstana doğru püskürtmüşlerdir.

Garp istkametinde Harriler Antitavrosları aslâ aşmamışlardır. Anti tavrosların öte tarafındaki (garp tarafındaki) hittalar, İsadın evvel dördüncü binden itibaren Luvien dili ile konuşan kavimler tarafından işgal edilmişlerdir ki bu kavimler orada doğrudan doğruya ilk Hititlerden müteşekkil bir tabakanın üzerine konmuşlardır.

Luvvi dili alimlere ancak Boğaz köyde bulunp İsadın evvel xIV duncü asra ait olan mihi metinler vasıtasıyla malûm olabılmış ve konuşulduğu Lüvia memleketinin ismine nisbetle Lüvili denilen lisanın nûmunelerini vermekte bulunmuştur. Ve bu Lüvyâ bazan Arzavva yani Kilikya ile karıştırılmıştır. Bu dil Kilikyada uzun müddet hakim olmuş fakat keza Pont daki Kizuvadna memleketinde de tekellüm edilmiştir (*) Bu lisanın vaktiyle küçük Asyada pek galip

ve faik bir ehemmiyete malik olmuş olması şundan istidlâl olunur ki Asyanik Asianique mahallerin isimleri, şekil ve manalarının tahlil olunabildiği nisbette hemen tamamıyla Luvvi nişanesine maliktirler, yalnız ilk Hititlerin dilinden müştak olanlar müstesnadır.

Bazı vak'alar vardır ki bir kavim, meselâ Türkler bütün mahal isimlerini ya kendi lisanelarına terceme ederler ve yahut yenisini icat ederler. Fakat umumiyet üzere, mahal ve mevki isimleri ilk sakinlerinden aldıkları isimleri muhafaza ederler ve mahal isimlerinin lisaniyat kaidelerine tevfi kan tahlilinden, bir memleketin ilk müstamirlerinin milliyeti hakkında bir takım iş'arat ve malûmat istihraç edilebilir,

Luvvi ismini taşıyan mahallerin bu kesreti, küçük Asyadaki bir takım şehirlerin tesisini Luvvilere atfetmekten başka türlü izah olunamaz. Aynı menşeden olan mahal isimleri İsadın evvel 2500 ze doğru Akkad sülâlesi zamanında bile bulunmaktadı. Bundan başka yakın

(*) Forrer bu Kizuvadna kıttasını Pontte gösteriyorsa da Delaport'e göre bu hitta Kilikyada Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasındadır. Ve bu nefisül'emre daha muvafıktır.

şarkın bütün şehirlerinin tarzı inşasında Sumer şehirciliğinin bir dereceye kadar tesiri görülmektedir. Her halde, tarihi ve arkeolojik sebepler küçük Asyada şehircilik harsının menşesinin hiç olmazsa 3000 den muahher olduğunu farzetmekten meneder. Binnetice Luvvilerin küçük Asyaya hicreti İsadın evvel 3000 ne vazedilmek icabeder.

Bu muhaceret, daima mahal isimlerinin şahadeti veçhile, yalnız küçük Asya ve Ermenistanı değil, belki Yunanı, Girit adasını, Kıbrıs adasını ve Suriyeyide istilâ etmiştir. Hatta haklı olarak düşünülebileceğini zannederim ki Luvvilerin intişarlarını Babilistana kadar ilerletmişlerdir, ve hatta şimali Mezopotamyadaki Subirien lehçesinin Soguerien dilinden farklılaşması, Luvvilerin nüfuz ve bulûlünden mütevellit olmuş olabilir.

Luvvilerin intişarı en geç olarak dördüncü bine vazolunur. Her ne kadar Luvvi dili bir çok noktada Hindu - Evrupai denilen diller zümresiyle akraba isede ben Luvvi dilinin intişar ettiği tarihin uzaklığında ısrar ediyorum.

Yalnız "cümlelerin," sarfî bünyesi değil, fakat bir çok "lâhi-

ka," larda Luvvi dili ile Hindu-Evrupaî diller arasında müşterektir. Meselâ ismin müfret mücerret ve müfret mefulübih ve cemi mefulübih halleri ve emri sığalarla ismi fail ve mefullerin sonları gibi. Bununla beraber iytiraf etmek lâzımdır ki lehçe, bir takım mütecanis klimalerin yani başında bir yığın gayri mütecanis tabirâtıda ihtiva etmektedir. Eğer Luvvice ile Hindu-Evrupaî zümre arasında ki karabeti, inkâr etmek mümkün değil ise mes'ele hem bu karabeti hemde lisandaki bu yabancı unsurların mevcudiyetini izah etmektir. Mes'ele, Munzam bir teşevvüş ve ehemmiyet iktisap ediyor, zira ben gördüm ki bir sıra Luvvice kelimeler eski Mısır dilinde de bulunuyor ve bu hadise münferit istiarelerle kabili izah değildir. Bazı Canisien kelimeler mevzuu bas oluyor ki bunlar şüphesiz Luvviceden geliyorlar. Meselâ:

1 — Bir, pir "ev," pisidiyence "baris,," Kaniziyenc "ev çiftlik," demek olan "Parnas," tan müştaktır (Yunanca parnassos da buradandır) "Parnaviski," = "inşa ediyorum," Lykijen ce "pr-navats," = ev inşa ediyor "diğer taraftan eski Mısır dilinde "pr = ev," ev inşasını Mısırlıların

onlardan öğrenmiş olmalarını farzetmenin imkânsızlığı hasebiyle istiare ciheti kabul edilemez.

2 — Kaniziyen “hattuş = gümüş,, , “hattallaş = ay ışığı,, , “hatnut = o berraklaştırıyordu,, , “hattulatar = sihat, sağlık,, , “hattuleşmi = sağ oluyorum,, , “hattulahmi = sağ ederim,, ; eski Mısırlıca “Hd = gümüş, parlayan,, bu kelime ta ehramlardan çıkan metinlerde bulunmaktadır. Mademki Mısırdaki gümüş yoktur ve madem ki o küçük Asyadan ithal edilmiştir, o halde bu kelime Luvviceden istiare edilmiş olacaktı. Fakat “Hd,, ehramlardan çıkan en eski metinlerde “rak,, dan başka bir şey ifade etmediği için hadise izah edilmemiş olarak kalacaktır.

3 — Kaniziyen “hanza = hant.s = alın,, , “hanti = ön,, , “hantezzis = birinci,, , Mısırlıca “hnt = yüz, ön,, , “hnty = ön, ileri,, , “hntvv = evvelce, vaktiyle,, ;

4 — Kaniziyen “İmija - mi = karıştırıyorum,, , Mısırlıca: my = karıştırmak,, , halbuki Hindu - evrupai ce de bu cezir şu şekildedir: “mig,,.

5 — Kaniziyen : “uva,, - mi = gelivorum,, , Mısırlıca: „ iw

= gelmek,,.

6 — Kaniziyen:,, , iştamaş - mi = iştıyorum,, , “iştamanaş = kulak,, , mısırcı, Mısırcı,, , şdm = iştirmek,,.

7 — Kanizien: “atta-s = baba,, , Mısırcı “it = baba,,.

Hiç olmazsa son beş kelimeler bir kavmin diğerinden istiare edeceği kelimelerden değildir, ve şekil ve manaca olan muadeltteki tamamıyet, tesadüfi bir homonymie nin imkânını bertaraf eder.

O halde Mısır kadimin en ibtidai sekenesimi yanına bir Luvvi unsuru ithaline mecburuz. Maal’eseף şimdiye kadar Luvvilerin cismani nümunelerine dair hiç bir şey bilmiyoruz. Fakat bu onların lisanlarının Hindu - evrupai lisanlarla olan karabeti farzettirebilir ki onlar kumral saçlı ve mavi gözlü idiler.

Eğer şimali Afrikadaki Libyalıların filhakika kumral olduklarını ispat ettiği zannolunan Ejiptolog Mollerin delilleri nazarı itibara alınır Aarupadan gelmiş olan Luvvilerin değil yalnız Ermenistana kadar küçük Asyayı, Yunanı, Girit ve Kıbrıs adalarını, fakat fazla olarak Mısır deltasını ve Libyayı da istimlak ettikleri ihtimal ha-

ricinde görülmeyecektir.

Evvelce dediğim gidi küçük Asyanın Luvviler tarafından zabt ve istimarı İlsadan evvel 3000 ne vazolunuyorsa - çünkü Luvviler Azyanik Asianique devre ait şehirleri tesis ve isimlerini vermişlerdir. - Mısır ve Libyanın istimlakini de aynı devre yahut daha erken bir devre vazetmek icabedecektir: Zira Mısır ahalisinin Libya tabakası; istilaları 3200 den daha muahher olamayan Sami tabakasından şüphesiz daha eskidir.

Samilere gelince, şunu söylemeklele ihtimal ki sizi çok hayrette bırakacağım ki fikrimce onların asli lisanları dördüncü binden evvel doğmamıştır. Onun menşei orta Arabistana vaz ve onu Luvvi tipinde bir dilin hattı - songuerien tipinde bir esas üzerine konmuş olmasının bir neticesi addederim. Böyle bir tesalübün neticesi olan melez kavim bidayette iki dili idi, sonra muhtelit dilli oldu; nasıki İranlılar böyle olduğu gibi. Lisanlarında tasfiye islahatı yapmadan evvel Türklerin dili de böyle idi. Hattı - songuerien mahiyetinde olan şekiller Songeryen kavaidine göre ve menşei Luvvyen olan kelimelerde Luvvyen kaideleri-

ne tevfikân tasrif edilirlerdi. İşte böylece bidayette ayrı ayrı menşelerden olan tasrifler beraber bulunmuşlardı. Ancak bunu müteakibendir ki halita usulünde terakki başladı ve bu usul bu gayri mütecanis unsurlardan mütecanis tabiatte bir lisan ve yeni bir sistem vücuda getirdi.

Bir kaç misal fikrimi izah edecektir.

Sumercede “şu,, (el) ve “dib,, (almak); o halde “şu-dib,, (el ile almak) olur; ve (kendi istimali için almak), fiilin başına (yan, taraf) demek olan “ta,, ilâvesiyle ifade edilir: “şu-ta-dib,, (yanına su almak) demek olur.

Samiler gibi Luvvilerin de müteakip dalgalar halinde yayıldıkları zannolunur. Böyle olduğu bu zümreye mensup dillerin Hindu - Evrupai ile karabet cihetinden muhtelif tekâmül dereceleri göstermemesiyle kolayca izah olunur. Bundan başka, Lidya dili ile Hindu — Evrupai nin bazı müşâbehetleri karşısında Lidyanın Luvvi zümresine ilhakına teşebbüs edilebilir. Diğer taraftan Lidyanın prefiksleri, Lidya dili „ilk Hititce - pro tohattien bir esas üzerine Luvvyen bir unsurun konmasının neticesi olması icap-

ettiğini iş'ara müteveccih oluyorlar.

Giridin Knosos, Hagia Triada ve Mallia mevkilerinde çıkan tabletlerin lisanı şüphesiz Rumca değildir, ve, derince bir tetkiki müteakik söyleyebileceğimi zannettiğim vechile, her ne kadar orada muhtelif lâhika desinenceleri teşhis edilebilirse de, prefikslerin olmadığı zannolunuyor. Bu sebepten dolayı ve fazla olarak Giridde Luvvi dilinde mahal isimleri bulacağımı düşünerek, bu meçhul dili Luvvi zümresine ilhaka mütemayil olacağım.

Paistos da bulunan kursun lisanında, mösyö İpseninde tanıdığı ve bir kaç sene evvel benimde dediğim vechile, prefiksler vardır. Girit yerlilerinin lisanı olup adanın Garbında mahfuz kalmış olan bu dilin, prefiksler kullanmış olması sebebiyle ilk Hititçe protohattien zümresine ait olması mümkündür.

Akdeniz havzasındaki kavimlerin karşılığı üzerindeki sisler bu kısa taslakta izale edilemeyecek kadar fazladır.

Luvvilerin ikinci yahut üçüncü dalgası küçük Asyanın yüksek ovasına kaniziyenleri = Canisiens getirmiştir. Onlar 2000 senesine doğru orada Hitit

impratorluğu tesis ettiler. İlk def'a onların lisanını halletmiş olan mösyö Hrozni bidayette bunları Hitit tesmiye ettiği halde şimdi bu ismi Nezit = Nesite e tahvil etmek istediği görülüyor. Halbuki ben bunları Kanizien tesmiye etmekte devam ediyorum.

Herhalde mösyö Sayce nin Hititçe tesmiye edüp herkesin de böyle demektedir devam ettiği dil-den Hititçe denilen piktoğrafların (yani hiyeroğliflerin) meçhul lisanını kemali itina ile tefrik etmek lazımdır.

Kanizienlerin küçük Asyaya muhaceret tarihini tayinde daha ziyade kolaylığa mazhar bulunuyoruz. Bu tarih, Hindu-Evrupailerin yayılmasını icabeden aynı esbap ile tayin ve tahtit olunmuştur. Şurası sabit olmuştur ki Hindu-Evrupailer kat'i olan intişarları tarihinden evvel atı tanıyorlardı, ve yalnız vahşi halde değil, fakat harp arabalarına da koşuyorlardı. Halbuki yakın şark atı ve onu arabaya koşmayı ancak ikinci binin birinci asrı evailinde öğrenmiştir.

Şüpheyi amhal yoktur ki Hindu-Evrupailer bu tarihte Medya hududlarında zuhur ederler. 2500 e doğru Akkad imparatorluğu Naram-Sin abti

hükûmetin de Medyadan gelen manda isminde azim bir kabîlenin hücumları altında mahvolmasına ramak kalmıştı. Bunlar son dakikada, mabude iştârin müdahalesi sayesinde, yollarını değiştirdiler Aryaların bu birinci dalgası henüz ehli atı ve harp arabasını Asyaya ithal etmedi. Bu terakki Aryalar tarafından ancak 2500 ile 2000 arasında tahakkuk etti...." (*)

İşte Forrerin, bazı kısımlarını terk ederek, iktibas ettiğimiz makalesini burada bırakıyoruz.

Demek oluyorki (Konya)

hıttasının Hititler zamanında Luga veya Luyga veya Luvya ve klasik devirde Lycaonya tesmiye edilmesine sebep olan Luvi-ler İsadon 3000 sene evvel Akdenizin şarkî havzasına muhaceret ile Yunanistan, Girid, Kıbrıs Suriye, Mısır. ve Libyayı istilâ eylemişler ve bu miyanda bilhassa küçük Asyayı işgal ile Hitit impratorluğunun teessüsüne kadar orada hükümram olmuşlar ve Hitit hükûmeti zamanında ise yalnız Konya hıttasına inhisar etmekle kalarak namlarını buraya bırakmışlardır.

(*) Journal asiatique, 1930, octobre - décembre.

SELÇUK TARİHİ İBNİ BİBİDEN

H. FEHMİ TURGAL

[Geçen sayıdan devam]

Kılıç Aslan oğlu sultan Gıyasüddin Kevhüsrev'in Konya şehrine girmesi ve saltanat tahtına oturması

Çavuşların alkış avazelerinden, mutriplerin sadalarından, neylerin gulgulesinden yer ve hök inliyordu. Yedi kat göğün üstünden Ruhul'emin; illiğin divanının sakinleri ellerile sultanın haşmeti şerefine tabaklar dolu su inciler ve cevherler saçıyor-du. Başka yerlerin bin aylık hayatına bir saatlik hayatı bedel olan Konya şehrine muhit denizi gibi çalkanan bir leşkerle, yağmur taneleri gibi sayısız bir askerle, inci saçan yıldız kümeleri gibi muhteşem bir mevkip ile, taliin müsaadesi, devletin muvafakatı ile birleşip ayağını üzengisinden çıkararak atalarının tahtı üzerine indi. [*]

Büyük küçük bütün halkın

gönülleri sevinç ve kıvanç dalgalarıyla taşmıştı. Göğüsler sultanın sevgisiyle dolmuştu. Din ve devlet onun yüksek siyaseti gölgesinde kemalini bulacaktı. Memleketin idare dizginini eline alınca bütün ülkeye ihsan ve adaletiyle yeni bir hayat geldi. Haznelerin kilitlerini açtı. Orduya, kumandanlarına üleştirdi. Bütün hısım ve akrabalarına, Selçuk oruğu mensuplarına lâ-yık oldukları teşrifatı ihsan ederek gönüllerini aldı, kalplerini itaatle, dilleri methü senasiyle meşguldü. Muhalifler de başla-

[*] Müellif burada beş beyitli bir manzume dercediyor. Konyayı şairane meteden bu parçanın tercemesini koyuyoruz. Yeyin ve duru ve tatlı suları cennetin selsebil ve tesnim adlı sularını kışkandırır. Güzelliği Firdevse takaddüm daiyesindedir.

rını onun ayakları altına koydular. birlikte getirdiği mafrozme tasavvur edilmeyecek dereceler verdi. Yadellerde kendisine refakat edenleri, ona gurbetlerde gurbet acılarını unuttururları bahtiyar ve mes'ut eyledi. Hepsi ne de derecdle, rine göre mansıplar, timarlar verdi. Malatya mahrusesini oğlu melik İzzetdine Keykâvusa, Danişmend ülkesini diğer oğlu Alâeddin Keykubada tefviz buyurdu. Bütün yakın uzak meliklere, sultanlara mek-

tuplar, elçiler, armağanlar yollayarak cülusunu bildirdi.

Sadreddini Kunevinin babası Meccüdutdin İshak:

Kendisi Anadoludan ayrılıp gittiği zaman o da Şama çekilmiş olan büyük bilgin şeyh Meccüddin İshaka çektiği meşakkatleri tasvir eden manzum Farsça bir mektup göndererek kendisini Konyaya davet eyledi. "Sultanın kendiel yazısı ile olan mektup sureti aynı ile metne nakledilmiştir. Biz tercemesini koyuyoruz.

Manzum Mektupların Mütercem Sureti

Allah Müfettihülebuap

Onun hakikî kardeşi Kevhüsrev

bin Kılıç Arslan

(İmzadır)

Akranının en güzidesi, dünyanın yegânesi sadrül'islâm Meccüddin İshak.

Ey aziz ve liyakatli arkadaş,

Ruhulkudüsün nefesi denli temiz ve pktir. Bn hava önünde badisabahının gözlerini toprak serpilmiş gibi donuktur, utançlıdır. Gök renkli

bağlarının hasedinden irem bağları nikaplara duvaklara bürünmüştür. Mısır diyarı oua tazimen urubalarını nil rengine batırmış ve boyamıştır. Pek çok olan gül yanaklı nergis gözlü güzelşerinden halak türk güzel-leri tabüfer almıştır. Zülüferile, ben-lerile gönül alan, gönül hağlayan, seker dudaklı fattanlar.

Meleküssiyaneye gibi gerekli dost, o haşre kadar daim olsun, izzet ve şerefi daima artsın. Dahiye ve âfetlerin eli ondan uzak olsun. Ey veli ahlaklı, nebi siretli. Sana bu ayrılık günlerinde çektiklerimi söylersem kalemin ucundaki mürekkep kan kesilir. Zamanenin zulmederek padişahlığı bize nasıl haram ettiğini hiç bir memseki olmayan birisine nasıl verdiğini siz bilirsiniz. Gönlüm cem gibi elem ve gussa ile meşbu olduğu halde cihanda perişan dolaştım. Gâh Şamda, gâh Ermenistanda, hâh harabelerde, gâh mezbelelerde, gâh timsah gibi deryalarda, gâh kaplan gibi sahralarda, gâh İstanbulda, gâh Orduda, gâh mağrip Berberistanda dolaştım. Bir müddet iki yüzlü feleğin elinden kılıç, at sırtı, ferenk cenği meşgalemiz oldu. Harpler gördük, cenkler gördük, süngüledik, darbe yedik. Mahzun dostlarımızın arkasından çok kere gıdamız gam ve nedamet oldu. Dostlarımız yolunmuş şahinler gibi cihanda perişan idi. Tanrının lûtfu yenden cemalini gpsterince, feleğin devranı vefaya başlayınca sadık rüyalar gördüm, gene onları ruyada yordum. Alman diyarına [*] gitmişdim. orada ba-

na aman getiren müjdeci ulaşıyor. Hasrın öldüğünü, saltanatın fetret halinde olduğunu söylüyor. Uç beylerinin namerlerini, eşrafın selâmlarını getiriyor. Ey mehti, koş biz senin davetçiniz diyorlardı. Hepsinin gözleri velveci ayetini okuyordu. Gözler de yollarda kalmıştı. Hatif bana her an acele et kımıldan diyordu. Döndüm derya kıyısına geldim. O ne deniz, ne kıştı. Korkunç bir şeydi. Sözü uzatmıyalım, denizi geçtim. Sen benim o gördüklerimi gör miyesin. Murada kavuşmak üzere Burgluya (Borlu) geldim. Memleketi nerdiziyad gibi bir nevi tavla oyunu) perişan buldum. Bir kaç müfsit kinyolunu tutmuşlar, zülmü cefa atını eğermişler. Halk onların mazaratları gaygusunda idi. Zaten kendilerinden meserret yüzü gören yoktu. Nihayet bizim talimiz muzaffer oldu. Anadolu

[*] Gerek basma Farsça selçuknamede, gerek bizim yazmada bu nazım haricinde Keyhüsrev'in Alman ülkesine gittiğinden bahis yoktur. Türkçe matbu selçuknamede Alman hükümdarına gittiğinden, ve ondan çok ikram ve yardım gördüğünden bahis vardır. Üstat Mükrimine göre Padişah Alman ülkesine değil, Bahrisefit adalarından birisinde bulunan Alman hükümdariyle görüşmeğe geçmiştir.

baştanbaşa bizim oldu. Memleket bize ve size ramolmuştur. Daha doğrusu bize ram. size gâm olmuştur. Efendimizin söhbet ve faziletinden müstefit olmak isteyenler hep bizim yanımızdadır, bizim dostlarımızdır. Çabuk gel. Artık burada yerleş. Başına kil çalmış iseen bile gel burada yaykan. [**]

Mecdüddine bu güzel davet ulaşınca hemen sultanın mübarek didarını görmek için acele yola çıktı. Sultan izaz ve ikramda son derece mübalağa gösterdi. Bizzat karşı gitti. Buluştu tular, sarmaştılar, ayrılık acılarını vuslat sevinciyle giderdiler unuttular. Şimdiye kadar kaybolanları yerine koymağa azmeylediler. Oğlu melik İzzüddini büyük şeyhin refakatinede olarak Malâtyaya gönderdi. Dünya ve ahirette saadet verecek bilgileri ona talim edecekti. [*]

Diğer oğlu Melik Alâüddini yanında bir takım güzidelere olduğu halde Tokada yolladı. Bu

[**] (Başına kil çalmış isen bile) demek hamamda yıkıyor iken duymuş olsan bile başının kilini silme yıkama gel burada yayka diyor. Aceleden kinaye.

[*] Sadrüddini kunevinin Malatya ile münasebeti bu suretle oluyor demektir.

ulular ona adalet ve saltanat usullerini öğreteceklerdi. Sultanın zamanında şeriat ve hakiyat kemalini buldu. Lâyik olduğu şerefi kazandı. Her gün sarayın sundurmasında halkın tazallüm ve şikâyetlerini dinlerdi. Davaların hallü faslını kadılarına bırakırdı. Bu töre Alâüddini Keykubad devrinin ortalarına kadar sürdü. Selçuk padişahlarının adetleri; töreleri şöyle idi. Perşembe, Pazartesi günleri oruçlu hulunurlardı. Adalet evine bizzat gelerek müşteki mazlumların dilek ve şikâyetlerini dinlerlerdi. Şer'i hükümleri bizzat kadılarına bırakırlar, muamelatı, divana ait işleri, örfi mes'eleleri divan erkânına gördürürlerdi. Kavi ile arık, yüksek ile yoksul arasında aslafark tanımazlardı. sultan her yıl bir gez mahkemeye gider kendisinden davası olanlarla mürafaa olurdu. Sorgu yerinde dikilirdi. Kadı ne emrederse onun icabı yapılırdı. Hiç bir müsamahaya meydan vermezlerdi. Sultanın haşmet ve kudreti şeriat ve kanun karşısında en küçük bir tesir yapamazdı. Bu davalar bitince sarayına döner, kadıya mutad hil'atler ile eşkin katır. ihsan eylerdi. Sulan Alâüddin Akça derbentte Eyuplu melik Kâmili,

Erzincan sahrasında Yassı çimende Celâlüddin Harzamşahı mağlup edince saltanat işleri genişledi. elçiler hiç eksik olmazdı. Bu eski töre bu suretle devlet ümerasına, saltanat erkânına bırakıldı.

Sultan Keyhusrev'in saltanata gelişleri akibinde yaptıkları yanlış bir işi hiç kimse lâayık görmedi. O da kadı Tirmizinin idamı idi. Büyük küçük her kes tarafından zühtü takvada; ilmü fetvada Ebülleyisi Semerkandi mertebesinde tutulan, sayılan bu zat hakkında bir takım hasut muhaliflerin yaptıkları kovculuk padişahı ateşlendirmişti. Göya Könyanın teslimini geciktiren başlıca sebep kadının verdiği fetva olmuştur demişlerdi. Bu fetvada padişahın küfür diyarında yaşaması orada bir takım menhiyat ile ülfeti olması onu saltanata liyakatten uzaklaştırmıştır dediğini söylemişlerdi. Padişah bunun üzerine kendisine siyaset icraşını ferman buyurdu. Ancak bu haksız kandan dolayı Konya ve havası üç yıl birbiri ardınca kıtlığa uğradı. Şiddetli kar, dolu, soğuk yüzünden ne bağlar, ne bahçeler, ne tarlalar mahsul vermedi. Nihayet padişah bunun bir iftira olduğunu anladı. müfterile-

ri tevbih ederek maktul kadının evladı ayaline musibetlerini unutturacak bol iutüf ve ihsanlarda bulundu.

Sultan Gıyasüddin Keyhusrev'in Antalya fethine gitmesi:

Bir gün sultan mutatları üzere saltanat tahtına oturmuş zalimlere adalet icra eyliyor, mazlumların haklarını alıyordu. Ansızın bir sürü tacir adâlet divanına geldiler Urbalarını parça parça etmişler, suratlarına toprak serpmişler, yüzlerini yere koyarak: Ey yüce talili padişah, ey yedi iklimin sahibi biz tacirler Horasandan; İrak-tan, rub'ü meskûnun her tarafında helâl para kazanmağa, çoluk çocuğumuzun rızıklarını toplamağa çıkmış. başlarımızı tehlikelere koymuşuzdur. Zorlu seferler yaparak; horkunç çöllere, muhataralı yerler geçmişiz, hiç bir yerde korku hatırımızdan bile geçmemiştir: Evlâtlarımızın parmakları dudaklarında, kulakları gözlerinde yollarımıza bakıyor, babalarımız ne zaman dönecek, yahut kendilerinden bizi avunduracak mektuplar ne günü ulaşacak deyip bekliyorlar Mısır ülkesine vardık, güzel satışlar yaptık, bir çok istifadeler ettik. Oradan

İskenderiyeye geldik. bir az kalarak hediyelek takdimelik ve sermaye olmak üzere Frenğin, Mağrîbın dokumalarından işlemelerinden, dökmelerinden, ve dövmelerinden bir çok şeyler aldık. Bahusus Frenk ve Mağrîbın Tanşuk eşyasından yükledik. Denklerimizi gemiye koyarak Antalya kıyılarına ulaştık. Orada Frenkler namına hükûmet icra eyliyen hâkimler suç sayılacak tek bir iş ve söz mevcut değilken sesli, sessiz, az çok bütün mallarımızı zulüm ve düşmanlık yüzünden zapteylediler. O kadar yalvarmamıza karşı en küçük merhamet ve utanç hissetmediler. Ve hat-ta alay ve istihza yollu gidiniz sizin Konyada azametli şevketli adil bir sultanımız vardı, ona söyleyiniz, şikâyet ediniz, ordu çeksin gelsin, zorlu mallarınızı yağmadan kurtararak müstehaklarına teslim eylesin dediler. Böylece olup biteni padişaha arz olununca padişah hem onların düşkün hallerine acıdı hemde işittiği sözlerinden hamiyet ve öfkesi korlandı. Yemin etti. Sizin mallarınızı tamamiyle geri alarak teslim etmeden aslâ oturmayacağım. Arada telef ve zayi olanlar varsa onları da kendi haznemden telâfi edece-

ğim müsterih olunuz dediler, ve konukçulara her birisinin lâayık olduğu mahallere yerleştirilmesini irade buyurdular.

Sancaklar Antalyaya yönlinceye değin istedikleri şekilde istirahatleri temin olundu. Yarındası günü gezintiye soyrana çıktılar, ziyafetler çektiler. Bundan sonra pervane ve münşilerine emir buyurup her tarafa mektuplar yazdırdılar. Askerlerin bütün geyim ve donanımıyla huzura gelmelerinin teminini ferman eylediler. Süratli ulaklar elleriyle mektuplar uzak ve yakın yerlerine ulaştırıldı. Pek az sonra büyük bir ordu, hesapsız asker saltanat dergâhında toplandı. Sultan kudret ve basiretine ve Allâhın müzaharet ve yardımına dayanarak büyük ordusuyla kâfirler diyarına yöneldi. Sayılı konakları kestirerek hududa irişti Bu kutret ve satvet önünde düşmanın kadim hükûmet temelleri sarsılmağa başladı Ordu Antalya önüne gelerek bilezik gibi kal'ayı çevirdi.

Mancıklar kuruldu. İçerden dışardan timsah gibi birbirinin canını almağa uğraşıyordu. Her gün sabahtan akşama kadar boğuşularak iki ay bir gün gibi geçmişti. Öyle ki mücahit-

lerin atları düşmanın savleti önünde arıklamıştı bir türlü kalenin fethi müyesser olmuyordu.

Sultan bir gün buyurdular ki bütün ordu bütün atlılar gürzlerini, kargılarını bırakarak ok ve yaya sarılacaktır. Öyleki düşmandan tek neferin kal'eden baş göstermesine meydan bırakmıyacaklardır. Cenk güreşçileri küme küme sıralanacaklar birden kal'eye merdivenler koyacaklar Ayyarlar gibi mehareet ve cansiperane hamiyet göstererek huzurunda bir imtihan vereceklerdir. Bakayım kimler öğdül alacak, kimler utanacaktır buyurdular. Çavuşlar bu buyruğu haykırınca zaten Sultanın fermanına karınca gibi bel bağlamış olan kahramanlar bu kez çekirge gibi, arı gibili, coştular. Biran ihmal etmiyerek kalenin gök yüzüne değen burçlarına merdivenler koymağa başladılar İlkin Konyalı Yoluk arslan adında bir şipahi kılıçlı, tolgalı ve zırhlı olduğu halde burçlardan birisinin üzerine çıktı.

Ve oradan kendisini Frenklerin arasına attı. Bir kaç neferini Cehenneme yolladı. Bunu görenler şahaptan kaçan şeytanlar gibi kaçışmağa başladı-

lar. Başkaca kahramanlardan bu kahramanın yaptığını görerek her birisi kimi burçlara, kimi kal'e bedenlerine çelik dağlar gibi çıkarak kemendlerle arkadaşlarını yukarı aldılar. Ve sultanın sancağını kalenin kulesine tiktiler. Burçlara bedenlere çıkmış olan yiğitler aşağı atılarak kal'e kapısından kilitlerini gürzleriyle kırdılar ve kapıları açtılar. Bütün asker kartallar gibi, arslanlar gibi şehre daldılar. Muhasara esnasında çok kötü sözler söylemiş olduklarından padişah frenkleri üç gün kılınçtan geçirtti. Bir kaç gün deniz alkana boyandı. Deniz balıklarına su kuşlarına düşman lâşesinden ziyafetler çekildi. Bundan sonra sultanın emriyle kılınçlar boyunlarından geri alındı. Antalyanın asıl halkı yalnız beş günlük bir yağmaya uğradılarak başkaca zarar görmelerine müsaade olunmadı.

Altıncı günü Antalya kalasını, sultan has kullerından ve gurbetlerde üzensinden ayrılmayan ve iş bilir bir kahraman olan Ertokuşun emrine verdi. Bütün adamlarıyla orada kalacaktı. Bundan sonra kal'e halkına zerre kadar

ziyan dokunmayacaktı. Saklananlara kaçaklara kalede kavgaya ve yağma nihayet bulduğu dellallar vasıtasıyla duyuruldu. Sultan bir müddet daha kalarak kalenin muhasaradan müteessir yerlerini onarttılar. Ambarlarını cephaneye silâh, ve erzak ile doldurdular. Kadılar hatipler, imamlar, tayin eylediler. En küçük bir ihtiyatı bile ihmal eylemediler. Ondan sonra hükûmet merkezi olan Konyaya döndüler.

Sahilden bir konak mesafe bulunan dudan mevkiinde konakladılar. Harp ganaiminden beşte bir devlet hissesini ayırttılar. Tezallüm arzylemiş olan tacirlerde maiyetlerinde idi. Bütün bineceği yiyecekleri hazneden tesviye olunuyordu. Hepsinden zayıatlarının defderlerini istedi Ganimet mallar arasında ve asker elinde kendilerine ait her ne varsa tacirlere teslim edilmesini Ayrıca Ertokuşa da yazılarak oradaki mevcutlarında verilmesini, zayı ve eksik kısımlarının hazneden tesviyesi için onların da bir hesabı istenerek kıymetleri tahmin olundu. Ve tamamıyla tacirler razı ve hoşnut edildi. Ayrıca Selçuk ülkesinde haraçtan ve bactan azade olarak

serbest alış veriş yapmalarına müsaade edilerek ellerine vesika verildi. Böylece bir büyük fethiye busuretle sebep teşkil eylemiş oldular. Sultan hükûmet merkezine dönerek bütün büyüklerin bu gibi anlarını nasıl geçirmişlerse öylece işi zevkleriyle meşgul oldular.

Sultanın Rum beldelerine gazası ve şehit olması

Sultan Antalya hududu gazasından dönmüş, bütün bu yeni memleketi saltanatının sınammış eski kullarının eline bırakmış, fermanları karalarda denizlerde huşu ile dinleniyor, devlet çarhı onun rey ve arzuna göre dönüyor, asrın cebbarları, zamanın hükümlerleri ahdü misaklarından zerre kadar inhiraf etmiyor. kıl kadar bir itaatsizlik; ister istemez tedip kamçısıyla yola getiriliyordu. Kudret ve kuvvetle bu kemal derecesini bulmuş bir devletin inhilâl edeceğine hiç kimse ihtimal vermiyordu.

Meğer mukadderat hayal perdesi arkasında bir takım acip nakışlar, garip oyunlar hazırlamakta idi.

Sultanda Laskarise ait Rum beldelerine hareket etmek arzusu uyandı. Malum olduğu üzere sultan kendi baba mira-

sı olan ülkesine dönüp gelmek istediği sırada Laskaris kendisine mümanaat etmek istemiş, bir takım münasebetsiz şartlar ve arzular ileri sürmüştü. Sultan tahta oturduktan sonra da mutat haraç ve vergilerin gönderilmesinde taallül gösteriyordu. Sultan bir gün sarayını ağıyardan, hademü haşeminden tahliye ederek gizlice devlet erkânını huzuruna kabul eyledi ve buyurdu ki Bilirsiniz ben memleketime dönmeğe azmettiğim de Laskaris gelişime engel olmak istemişti. Bir takım batıl ve manasız maksatlar da ileri sürmüştü. Tanrının yardımıyla maksadıma eriştikten sonra da onun bu kusurlarına göz yummuş, affile muamele eylemişim, Yaptığım bu nezakete itaat ve bağlılığını koruyacağına isyan havası taşımaktadır. Perde arkasından ihanet ve cenk ateşini ölçermektedir. Bunun şimdiden önüne geçilmezse ileride giderilmesi güç bir belâ doğuracak, bu [suretle başkalarının da saltanat otağına karşı olan bağlılıkları gevşemiş olacaktır. Uslular demiş ki önemli işleri önemsememek doğru değildir. Karıncayı yılan görerek ona göre davranmalı, yarın örenlik ejderhalık gütmeğe kalkınca

pişmanlık çekmemelidir. Zaman olur ki bir iğnenin yaptığını kılıç yapmaz. Fırsat varken onun çabucak işini görmek gereklidir. Devlet adamları sultanın bu sözlerine karşı dediler ki padişahın buyurdukları gerçeğin kendisidir. Ancak dünya kurulalıberi her sualin bir cevabı, her müsbetin bir menfisi ola gelmiştir. Eğer padişah hazretleri izin verirlerse bu kulları da bir kaç söz arz etmek isterler. Sultan söyleyiniz buyurdular. Bunun üzerine şu maruzatta bulundular: Padişahın buyurdukları gayip sırlarının kılavuzudur. Kaza ve kaderin ullağı ve elçisidir. Böyle olmakla beraber şu da gerçektir ki antları bozmak adakları yerine getirmemek öğülmeğe lâyık bir hareket olamaz. Belki kötü ve mezmum bir iştir. Sonunda uygunsuz ve uygunsuz sonuçlar getirebilir. Yalvaç Muhammed buyurmuş: Bozulan yeminler, kırılan andlar ülkeye karabun getirir. Eğer Laskaris yumuşunu yapmamış ise, vadü tehtit kapıları bağlanmış değildir. Ulaklar gönderilsin, elçiler yollansın, eğer kulluğunun yumuşlarını yapmakta gene duraklarsa daha katısı [yapılır, belki bu gez özür dilemeğe, af istemeğe mecbur kalır.

Bunu da eyi karşılamaz inadına, ahmaklığında ısrar edecek olursa o zaman onun bu hastalığını şağalatmak için dağ kullanmak gerekir. Bütün kullarınız mübarek çetrinizin huzurunda, uğurlu üzenginizin dibinde savaşa ve zafere koşarız, onun memleketlerini yerle bir eder, ve kendisini de tutsak ederek boynunda zincir huzura yedekleriz. Müsaade buyrulsun bakalım gönderdiklerimiz nasıl haberler getirecektir.

Padişah bu sözler üzerine buyurdularki şüphesiz iyili yolu müdara yolu padişahların türelerindendir ancak bu yerinde olmalıdır. Bunun damarlarındaki alçakca atış ancak hint kılıcıyla neşterlenmeğe lâyıktır. Onun Kafasındaki bölük sayruluğu olur olmaz değme efsun ve macunla sağaldılme imkânını kaybetmiştir.

دردما عش نه جان يافت حقت نمکين
که پذيرای صلاحست بمجان و فسون

Deyip memleketin her tarafına büyük küçük bütün başbuğlara fermanlar göndererek askerlerin mümkün süratle techizini emreydiler. Doğruca süratle saltanat dergâhına koşacaklardı. Bu yüksek davet üzerine

az zaman içinde büyük bir ordu Konya yakınındaki Ruzbe sahrasına toplandı. Doğruca Rum beldelerinin en büyüklüğünden olan alâşehir hududuna yüründü. Daha önce çetri hümayunun ve yüce ordunun kendisine doğru geldiğini laşkaris casuslar vasıtasıyla öğrenmişti. Birden belinledi. Huzur ve uykusu kaçtı İlk sersemlik geçince hemen her tarafa adalara, vilâyetlere, aşiretlere feryatnameler yolladı. gelen âfetin dehşetini anlattı. Bunun üzerine Almanlardan Kapçaklılardan, Alanlardan ve saireden hesapsız asker akın eyledi. Cephesinin bütün cenahlarını frenk muharipleriyle takviye eyledi. Selçuk ordusu da çatup gelmişti. İki ordu karşılaştı. Sultan merkezde şref burcunda güneş gibi durmuştu. Bedahşan lâli gibi sırtında bir keşant, iki kardeşler yıldızı gibi başında bir miğfer öküz cesametinde omuzunda bir gürz; gümüş sineli gözellerin kalbi gibi bazusunda sert bir keman, belinde cevahir saçan bir kılıç olduğu halde yıldırımlar gibi kükreyen, fil gibi kuvvetli, zaman gibi süratli, zemin gibi güçlü, kaza gibi savletli, rüzgâr gibi yürüyüşlü, pulat damarlı, susen kulaklı hezaren kuy

İlkin kendisine taziye ve tesliyetle bulunarak saltanat nöbetinin kendisine teveccühünden dolayı tebrik ve tehniyetle bulundular. Sultan üç günlük bir yastan sonra Kayseriye yöneldiler, beş günden daha az bir zamanda Kayseriye ulaştılar. Memleket uluları daha önce yola çıkmışlar matem urbaları giymiş oldukları halde kendisini Kedük mevkiinde karşılamışlardır. Oradan izzet ve azametle sultanı şehre getirerek tahta oturtular. Sayısız altınlar saçtılar. Üç günlük bir yastan sonra padişah hüznü matemini neşat ve işaretle tebdil edilmesini buyurdu. Hepsine de derecelerine göre hil'atlar ve rütbelere vardi. Büyük küçük el öptüler. Mansıplarının, ikta ve mülklerinin menşurlarını yenilemek arzusu padişah tarafından is'af olundu. Bundan sonra peşkeşler sundular. Cariyeler, köleler, atlar, katırlar, altın dolu keseler takdim eylediler. Hazinei amireye, istabli amire, haremi hümayuna teslim edildiler. Devlet merkezi olan Konyaya teveccüh edileceği sırada biraderleri Alâeddin Keykubadın büyük bir kuvvetle Tokattan Kayseriye yürütmekte olduğu haberi ulaştı. Hepsisi de bu haberden şaşaladılar.

Alaeddin keykubadın Kayseriyi muhasarası:

Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev'in ölümü haberi Tokat mahrusasında bulunan oğlu Alâeddin Keykubadın kulağına varınca üç günlük bir yas ve matemden sonra aralarında birlik bulunan Erzen Rum meliki amcası Muğisüddin Tuğrul şahı çağırdı. Aynı zamanda Tekür (Tekfür) Leone da ulaklar göndererek davet etti ve kendisine Kayseriyi vait eyledi. Pervane Zahirüddin İliye güzel vaitlerde bulunarak onu da kendi tarafına çekti. Her tarafa mektuplar haberler yolladı, Mümkün her şeyi yaparak azim bir kuvvet topladı. Bu kuvvetle hemen Kayseriye giderek kardeşini muhasara eyledi. Münazaa ve muhasara bir müddet sürdü. İki taraftan da bir çok emir ve asker telef oldu. Hiç bir suretle zafer yüz göstermiyordu. Yavaş yavaş hisarlılarda aczü fütür başladı. Öyle ki sultanı ye's ve umutsuzluk istilâ etti. Muhasaranın şiddetinden, *Savletinden Berat* surresini okumağa başladı. Çünkü Pervane Zahirüddin İli ile o kadar geçmiş hukukları ve dostlukları varken vefa yerine cefa yolunu tutmuş, muhaliflerle bir

likte harekete geçmişti. Sultan bundan pek müteessirdi. Hatta bu teessürünü anlatan terceme-

Ben şimdi gönül sevdasıyla eriyen mahvolan bir mumin. Ağlamaksızın bir gece olsun dudağım gülemiyor. Pervane bana ben senin yarı garınım demişti. (yazık ki) o da boynumun vurulmasına muvafakat etti.

Muhasaranın uzamakta olması galib ve mağlubun beşli olaması dolayısıyla sultan Malatyada iken hizmetinde bulunmuş olan çavşigiri Mübarizüddin Çavlıyı imrahoru Zeynüddin Başarayı emiri meclis Mübarizüddin Behram şahı yanına çağırdı. (*) Kendilerile meşveret etti. Buyurdu ki iş uzadı sonu ne olacağı belli değil, bir çok halkta bu yüzden telef oluyor. Benim fikrim budur gece yarısı şehir kapısını açalım, tam bir sür'atle dışarı çıkarak kendimizi bu vartadan kurtaralım Konyaya kendimizi atalım o büyük ve müstahkem şehre dayanarak üç ümera ve askerinden müzaheret temin eyliyerek muradımı

[*] Buradan anlıyoruz ki eyaletlerde bulunan prenslerin saraylarında tıpkı merkezdeki hükümdar sarayının teşkifatı aynı ile vardı. Gıyasüddin Keyhüsrev tokatta iken Mübarizüddin Çavşigir, Zeynüddin Başarâ imrahor, Mübarizüddin emiri meclis bulunuyordu, Aynı hal Osmanlılara da intikal eylemişti,

si aşağıdaki Farsça rubaiyi yazarak kendisine ulaşmak üzere kal'adan dışarı gönderdi.

za erelim.

Ulular padişahın iradesi doğrudur, ancak şüphe ve hileye maruz işlere itimat muvafık değildir, Konyaya varmamak ihtimali vardır, hasutların muhaliflerinin başlarındaki kalabalıkla bizi mağlûp etmeleri de mümkündür. O zaman hem elimizden devlet kaçmış olur hem de mah ve mahkum olmak vardır. eğer padişah bir kaç gün daha sebat buyururlarsa daha müsait bir fırsat tecelli edebilir bu sabru sebat acıların bir gün muradımıza kavuşmakla tatlıya inkılâp edeceğine çok umutluyuz. Sabrın başı acıdır. Ancak sonu baldan tatlıdır dediler.

Sabık şeh.t sultanın hizmetlerinde bulunmuş pek çok muvaffakiyetli kifayetli yararlıklar göstermiş son dercede itimada lâyik bir zat olan Kayseri hakim ve şahnesi Celâleddin Kayser sultanın kaleden huruç yapmak suretiyle Konyaya çekilmek fikrinde olduğunu haber alınca

gitti. Yarındası Alâeddin amcasının da barp sahasından çekildiğini görünce şaşırıldı. Bütün müttefiklerini kaybetmiş bulunuyordu.

Şehirden davul ve boru sesleri yükseldi, Alâeddinin kuvveti azaldığını gören bir takım kahramanlar kal'aden dışarı çıkarak saldırdı, pek çok adamlarını esir ettiler. Alâeddin bu vaziyeti görünce Engürü kal'esine çekilmeyi uygun bularak ordusuna emir verdi. Kal'eyi zaptederek orada yerleşecekti. Kal'anın metanet ve resanetine itimat edilebilirdi. Sultan İzzeddin bu hali görünce külehını göklere attı. Çerç meydanına zafer bayrakları çekildi.

Kumandaularına ve askerine ihsanlar dağıttı, ve hil'aler verdi, Emir Celâlettin Kayseri pervaneciliği ihsan etti. Kayseriye adamlarından bir başkasını hâkim ve şahne yaptı. Niğdeyi Zeynüddin Başareye, Malatyayı Hüsameddin Yusuf, Elbistanı Mübarizzüddin Çevloya verdi.

Pervane Zahirüddin İlinin Niğdeye kapanması

Pervane Zahirüddin İli Melik Alâeddin Keykubattan ayrılarak doğruca Niğdeye gitti. Şehrin ayan ve ahalisini para

ile, inam ve nüvazisiyle itaatına aldı. Altınlar bezlederek onların gönüllerini fermanının mahkûmu etti.

Altın torbalarını saray havalisine döhererek, eimme ve ülemayı toplayarak halkın bütün bağ ve bostanlarının kıymetlerini biçirdi. Hepsininde bedellerini sahiplerine tesviye eyledi. Eğer Sultan İzzüddin beni muhasaraya gelir, halkın bağlarını mazarrat iras ederse benim malımı tahrip etmiş olacaktır.

İzzeddin ordusunun galip veya mağlûp olması sizce birdi. Her iki surette desiz mallarınıza sahipsinizdedi. Bunun üzerine bir müddet orada kaldı. Her gün Niğde rindleri adamlarına karşı tecavüzlerde bulunuyor, münasebetsizlikler yapıyordu. Düşündü sulh zamanında muhasara ve muharebe yokken bunlar bana böyle yaparlarsa yarın muhasara edildiğim zamanda kendilerine yapılacak vaatlerle bu adamlar bana kim bilir daha ne yapacaklardır diyerek şehri bırakıp luluva kalmesine göçüp kapandı. Orada da sebat edemiyerek sis yolu ile Suriyeye girdi. Halep yakınlarında bulunan Tellibaşır kasabasına ulaştığından bir kaç

gün sonra hastalanarak öldü ve orada gömüldü.

Bundan sonra Zeynüddin Başara kendisine tahsis ve ikta edilmiş olan niğdeye gitti. Ayan ve halkını lütuflariyle okşadı. Ermeni Tekürü Leona haber yollayarak muhaliflerin mahkur olduğunu saltanatın Sultan izzüddine kararlaştığını bildirdi. Leon cevap olmak üzere güzel arap ve Frenk atlarıyla altın gümüş evani ve sakarlat kumaşlar peşkeş olarak gönderdi.

Sultanın Kayseriden Könyaya gidişleri

Sultan Kayseri ve havalisinin işlerinden fariğ olunca Aksarayaya yöneldi. Aksaray ulusu ve ikdişleri Hümayon cetrinin istikbaline çıktılar. Bir çok saçılar ve şenlikler yapıldı. Bir kaç gün burada istirahatten sonra kalkarak hükûmet merkezi olan Könyaya yürüdüler. Şehrin hocaları, ayan ve mütebareni ve ahiler seyyar köşklerle mutrip ve muzikalarla kendisini Obrük konağında karşıladılar, tazim ve tekrim ile şeh-

re getirerek saltanat tahtına oturttular. İnciler mücevhevherler, altınlar saçtılar.

Kurbunlar kesildi. Yüz bir dirhem ve beş bin kızıl altın, yüz kat zerbüft uruba, her renkten yüz elli top atlas, otuz at, yirmi katır, elli baş besrk deve kudumiye olarak takdim eylediler. Hepsi de kabul buyruldu. Sultan bundan sonra antların tazelenmesini irade buyardı. Arzuları vecçhile ant içtiler. Cümlesinin ve emlâk ve mansıplarının menşurlarını yeniletti. Zindanların kapıları açıldı. Bütün ulular hil'at giydiler. Bir hafta içilerek bayram ve şenlikler yapıldı. Bundan sonra memleket umurile istigale başladılar. Her tarafa fermanlar yazıldı. Etraf ve üç beylerinin hakipaye yüz sürmelerine müsaade olundu her tarafta büyük bir tehalükle dergâha yöneldiler. Peşkeşlerini sundular. Mansık ve ıktalarının ve emlâklerinin yarlıklarını yenilediler. Kayguları bertaraf oldu. Memleket baştanbaşa tohtadı yani sükûn buldu.

SİLİVRİ VE KONYA ABDÜLKADİ ERDOĞAN

Silivri İstanbul'un güneybatısında bir kaza merkezidir. Bir nahiyesi, yirmi dört köyü, beşine yakın nüfusu vardır. Evleri İstanbul - Çorlu caddesinin iki tarafına sıralanmıştır. Küçük ve Büyük Çekmeceler içinden geçenn asfalt cadde üzerinde otobüs yolculuğu insanı hiç sıkamaz ve sarsmaz. Silivri'nin İstanbul'a uzaklığı (60) Km. kadardır. Topkapı haricinden otobüse binilirse üç buçuk saat sonra Silivriye varılır.

Konya'da doğan bir güneşin Silivri'de batması bu iki şehri manevî bir bağla birbirine bağlamıştır. Sergüzeştî başlı başına bir tarih olan ve Osman Oğulları'nın istilâ devrinde doğruluğu ve bilgisi ile büyük bir mevki tutan Konya'lı Pir Mehmed Paşa pirlik zamanını burada geçirmiş ve en sonra bu sevdiği kasabada can vermiştir, Silivri-

de kadı olarak bulunduğu zaman bu kasabayı çok sevmiş ve hayatının son demini burada geçirmeye karar vermiştir. Kanunî Süleyman'ın eniştesi İbrahim Paşa'nın ifsadı ile sadaret mevkiini gaybeden Pir Mehmet Paşa İstanbul'dan uzaklaşmış ve ömrünün son günlerini Silivri'de geçirmiştir.

Silivri, eski bir kasabadır. Arkasındaki sırtlarda vaktiyle yapılmış olan eski kal'asının yıkıntıları bugün de göze çarpmaktadır. (Silimbrea) adı ile Megara'lılar tarafından kurulmuş olduğu söylenen Silivri'ye bir aralık İmparator Arkadis karısının adını vermek suretile (Evdoksyapolis) dedirtmişti. Sonradan harap bir hale gelmiş olan Silivri, Pir Mehmed Paşa'nın himmeti ile yeniden dirilmiştir. Kasabaya girerken ilk önce kubbesi kurşunlu ve bir

minareli güzel bir cami göze çarpar. İşte bu sevimli mabed Pir Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır, Pir Mehmed Paşa'nın (927) tarihli vakfiyesinden adı geçen bu camiden başka onun yanında imaret, medrese, bir de mektep gösterilmekte ise de onlar yıkılmış ve yerleri arsa haline getirilmiştir. Mimar Acem Alisine yaptırdığı bu eserlerden yalnız yerinde kalan bu cami de bakımsızlıktan duvarları çatlamış, ötekilerin âkıbetine uğramasına çok kalmamıştır. İşgal zamanlarında Bulgar askerleri tarafından kıymen tahrib edilen minberi bugün acınacak bir haldedir. Bu minberin o zaman basamakları sökülmüş ve yerine konan yontulmadık taşların görünüşü görenlerin gözlerini yaşartmakta bulunmuştur. Cami, geniş bir arsanın yanında ve büyük bir bahçenin ortasındadır. Şimal cihetindeki meydanlığın orta kapısı yıkılmış ve kapının şimalindeki cadde başka birisinin temellüküne geçerek bahçe haline sokulmuştur. Caminin sağ tarafındaki geniş arsanın da medrese ve imaret yeri olduğunu söylüyorlar. Kible cihetindeki bahçenin ortasında dört tarafı demir parmaklıkla çevrilmiş yüksel bir

sed içinde Pir Mehmed paşanın ve oğlunun mezarları vardır. Pir Mehmed paşa'nın mezarı çok yüksektir. Taşları başlıksızdır. Baş ve ayak ucundaki taşların iç yüzleri kitabelidir. Birbirini itmam eden bu uzun kitabe Arapça olarak ve o devrin yazısıyla girift bir tarzda yazılmıştır. Pir Mehmet paşanın ölüm tarihi (939) olarak hakke-dilmiştir. (حرقه لوز) da ölümünün (940) gösterilmesi yanlıştır. Sandukası da bozulmaya başlamıştır. Oğlu Mehmed Çelebi'nin mezarı da bu sed içinde ve alt yanındadır. Bunun taşında başlıksız ve iç yüzü nakışlıdır. Başucundaki mihrablı kısmının içinde kısa bir kitabe vardır.

(محمد خای ابن المرحوم پیر محمد پاشا حدى) yazılıdır. Bunun, başucundaki bası Pir Mehmed paşadan iki yıl sonra öldüğü anlaşılmaktadır. Bahçeden istifade etmek ve mezarları tedricen kaldırmak için seddin etrafındaki demir parmaklıklar bel-diye tarafından sökülmüş ve duvarları da bilitizam yıpratılmıştır. Sed haricindeki mezarlar arasında kitabesi kalın sülüsle yazılmış bir mezartaşı daha göze çarpmaktadır. Baş ucundaki taşta (مایه بنات محمد خای)

ve (946) tarihi yazılıdır. Bu Ayşe'nin hangi kızı olduğu bilinememiştir. Kitabede yalnız (محمد جالی) nin kızı olduğu gösteriliyor, Pir Mehmed paşanın kardeşimi, kızı mı, torunu mu olduğu açıkça kestirilemiyor. Çünkü paşanın, babasının, oğlunun adları hep Mehmed'dir. Fakat kendi kızı olması çok muhtemeldir. Anasının adı da Ayşe olduğu vakfiyesinde tasrih olduğuna göre bu Ayşenin kendi kızı olması ihtimalini tercih etmek daha uygun olabilir. Umum evkafına âid olmak üzere (Molla Muhammed Fenarî) [*] tarafından tanzim edilen (927) tarihli vakfiyede babesinin, dedesinin, anasının adları tesbit edilmiştir. Anası tarafından dedesinin adı da (Mevlâna Hamza) ve ninesinin adı (Fatma) dır. Pir Mehmed paşanın iki kızı anılmaktadır. Birisi Erzurum beylerbeyi Kızıl Ahmedli Musa paşanın zevcesi olan (Hanım) adlı kızıdır. Bundan Mehmed adlı bir torunu dünyaya gelmiştir.

[*] Bir çok eserleri ile tanınmış olan (محمد شاه بن علام الدين علي الفاري) dir. Buzat (H: 929) yılında İstanbul'da vefat etmiş ve naşi Bursaya nakl olunarak cedit Şemsüddin Fenarî'nin merkadi yanına gömülmüştür.

tir. İkinci damadı da meşhur Çoban Mustafa paşadır. Bunun haremi olan kızın adı belli değildir. Bu Ayşe ya Mustafa Paşa'nın haremidir, yahut Pir Mehmed Paşa'nın başka üçüncü bir kızıdır. Mezar taşındaki tarihe nazaran Ayşe, Pir Mehmed Paşadan yedi yıl sonra ölmüştür. Çoban Mustafa Paşa'nın biri Mehmed diğeri Ahmed adlı iki oğlu olduğuna ve başka haremi bulunmaması ihtimaline göre bunlar da Pir Mehmed Paşanın torunları olması kuvvetle muhtemeldir.

Pir Mehmed Paşa'nın Silivride mektep, medrese, cami ve imarethanesinden başka büyük bir hayrı daha vardır. Oraya altı saat uzaklığındaki (ağlıdere) denilen yerden toprak künklerle Silivriye bir de su akıtmıştır: Kasabanın muhtelif yerlerindeki beş çeşme ile cami harimindeki şadırvanın suları hep bu kaynaktan dökülmektedir.

İçinde hayatına hatime verdiği Silivri Kasabası'na böyle yeni bir hayat veren Pir Mehmed paşa Doğduğu Şehir olan Konya ve havalisinde de değerli eserler bırakmıştır. Bir mahallesi, Camii, hanıkahı ve imareti vardır. Camiinin kible ci-

hetindeki ehramî türbe Selçuklu devrinden kalmadır. Selçuklu ümerasından (Emir Siyavuş) aâid olan bu türbenin yanındaki Pir Mehmed Paşaya nisbet olunan bu cami de eski bir mabeddir. Pir Mehmed Paşa bir deta Konyaya uğradığı zaman Emir Siyavuş Türbesinin etrafını çeviren seyyahların orada güneşlediklerini görmüş ve bu yurdsuz kimseleri barındırılmak için bu harap mescidi yeniden imar ederçk hanikâh haline çevirmişmiştir.

Yalnız mescidin mihrabı eskiden kalmadır. Minber vazediler camii haline sokulması sonradandır. Kârgir olarak yaptırdığı on sekiz hücre ile aşhaneleri yakın zamana kadar mamur idi. Belediye Tekye Mahallesi'ne doğru açtığı cadde dolayısıyla bu müesseseyi kökünden sökmüştür. Hanikâh şeyhine mesken olmak üzere bitişğinde bir de ev bina etmiştir ki şimdi o ev tarikatçı âilesi tasarrufundadır. Konya Aksarayında bir mektebi, Kayseride, Niğdede Keçiborluda. Seyhli'de, Kavaklıda, Uşakta, Lârendede diğer hayırları vakfiyesinde sayılmaktadır. Konyanın Karahüyük köyünde Medfun olan Sinan dede evlâdına da her gün için ayrıca

tainler ayırmıştır. Doğduğu Konya ile son nefesini yaşadığı Silivri'de böyle medeni ve dinî hayırlar bırakan Pir Mehmed Paşa'nın Anadolu ve Rumenlinin bir çok kazalarında başkaca müesseseleri bulunduğu vakfiyesinde tesbit edilmiştir.

Pir Mehmed Paşa İstanbul'da da bir çok eserler bırakmıştır. En meşhuru halic sahilinde eski Topçu mektebinin yanında ve Eyüp iskelesinin karşısındaki camidir. (926) yılına doğru inşa ve ahiren Üçüncü Ahmedin kızı Fatma Sultan tarafından tezyin ve ihya edilmiştir. Beş kubeli olan bu cami bugün Halic'e revnak veren ölmez eserlerdendir. Kasım Paşa'da ayrıca bir mescidi vardır İstanbul cihetinde ve Zeyrek civarında Soğuk Kuyu mahallesinde bir camii, medresesi, mektebi vardır. Camiinin üstü çökmüş ve yalnız duvarları kalmıştır. Harap medresede de bugün muhacirler oturmaktadır. Medrese ittisalindeki küçük kabristanda meşhur alimlerden matbu ve gayri matbu yüzyetmişten ziyade eseri bulunan (تحفة الخطاطين) müellifi Müstakim zade Süleyman Ef. ve Bunun üstadı Tokadi Emin

Ef. ve Pir Mehmet Paşanın ahfadından bulunan ve ölüm tarihleri sırasile (1100, 1132, 1210, 1221) olan Seyit Abdülbakı, Seyid Mehmed, Seyit Sadettin ve Eşref zade Fahrüddin efendiler gömülüdür. (Sicilli Osmanı) de Süreyya bey (Amasya tarihi) nde bay Hüseyin Hüsameddin pir Mehmet paşanın Amasyalı olduğunu kaydetmeleri doğru değildir. Hicri dokuzuncu asr başlangıçlarında şuraya buraya hicret eden Konya halkı arasında paşanın babası mehmed çelebi de âilesi ile beraber Amasyaya gönderilmiştir. Bu sırada çocuk olan pir mehmed paşada birlikte Amasyaya gitmiştir. Orada medresede okumuş icazet aldıktan sonra şeriye mahkemesi baş kâtibi olmuştur. Amasyada vali bulunan ikinci Beyazıt kendisini tanımış ve onu padişahlığı zamanında İstanbula çağırıştır. Sofyada ve diğer bazı kasabalarda ve Silivride kadılık ettikten sonra İstanbula gelerek Fatih imaretü mütevelliliğine daha sonra maliyeye geçerek defterdar (maliye nazırı) olmuştur, müteakiben Tibrizin zabtına memur ve (H: 924) yılında sadrazam olmuş. Yavuz Selimin ölümüne kadar bu makamda kalmıştır.

Kanunî Süleyman devrinde

sadarette ibka olunarak üç sene kadarda bu makamı işgalde devam etmiştir.

Sefer ve hazer zamanlarında büyük hizmetleri görülmüştür. Kanunî Süleymanın eniştesi ve Hatice sultanın kocası frenk İbrahim paşanın tevizirile (H: 929) da sadaret mevkiini gaybetmiştir. Hayatının bakıyesini sükûnetle geçirmek için istanbuldan uzaklaşarak silivride ikameti siyaseten uygun bulmuştur, Tekrar sadarete gelmesi ihtimalinden kocunun frenk İbrahim paşa kurduğu bir plânla kendisini oğlu mehmed çelebiye ağılatmıştır Pir mehmet paşa ağının tesirile oğlunun suikasdını anladığı zaman mehmet sen beni yaktın Tanrıda seni yaksın demiştir.

Tarihler bu hadiseyi tesbit ederken pir mehmed paşanın oğlu mehmed çelebinin ölümünü de şöyle kaydetmişlerdir: Mehmed çelebi bir kış gecesi koraş ocağının başında sarhuş olarak uyuklarken entarisini alev almış uyku sersemliğiyle yanındaki şişesini su sanıp alevi söndürmek için üstüne serpince alev daha ziyade artmış ve vücudunu kırırdak yapmıştır.

Osmanlı sadrazamları arasında iki zat vardır ki bunlardaki yüksek vasıfları başkalarında

bulmaya imkân yoktur. Bunün birisi fatih Mehmedin son sadrazamı olan Konyalı nişancı mehmet paşadır. Bu âlim, fazıl, şair, münşi ve milliyetçi bir zattı. İkincisi yine Konyalı Pir Mehmed Paşa'dır. Birinci Mehmed Paşadaki vasıflar bu ikinci Mehmed paşa'da da bütün manasile mevcuddu. Pir Mehmed Paşanın (Piri) mahlesi ile yazdığı şiirler o devre göre çok parlaktır. Bursalı Tahir bey (Osmanlı müellifleri) nde Pir Mehmed Paşa'nın bir divançesi olduğunu yazıyorsa da İstanbul kütübhaneleri baştan başa arandığı halde Pir Mehmed Paşa adına böyle bir divançe bulunmamıştır. Gördüğü her nadide eserin kütüphanesi ve numarası-

nı göstermeyi mezkûr eserinde âdet edinen tahir bey Pir Mehmed paşa divançesinin bulunduğu kütüphaneyi geçiştirivermiştir. Bundan anlıyoruz ki Tahir Bey böyle bir divançeyi görmemiş, yalnız geliş güzel birisinin ağzından dinleyivermiştir. Onbirinci asrı hicri şairlerinden (Ezaki)nin eş'ar mecmuası ile on ikinci asr şairlerinden (Konlı Ma'rifi) nin el yazısı ile yazılmış şiir defterinde (غزل آصف پیری) başlığı ile güzel parçaları görülmüş, hatta (olur) redifl bir gazeline Şair Sabit ve Sivashlı Faik tarafından nazireler bile söylenmiştir. Pir Mehmed Paşanın Konyalı Ma'rifi mecmuasındaki bir gazeli şudur:

Ruhî Tâbî meyî nabıla kaçan gül gül olur
Cümle uşşak güli, Kendi özi bülbül olur
Saçı sevdası ile lâlevü gül diksem de
Hasılı zülfi nigâr olmaz ise sünbül olur
Piçici ışıkle âvaresi olmak müşkil
Dilde madame ki kaydi hevesi kakül olur
Âteşin tab'ını itfa edemez eşki niyaz
O güli nazik ocağına düşenler kül olur
O kadar oldu gönül mesti müdamı ışkî
Lebi meygû hayalile su içsem bal olur [1]
Busı halü lebi şirini mezakî dilde
Ya ağız miski muanber, ya şeker fülful oiur
Paybendolmasa efkârı zamana (Piri)

(1) Bu mısraın kafiyesi bozuktur.

Arsai nazmda esbi kalemim düldül olur
 Bu gazeli Sivaslı Sabit şöyle tanzir etmiştir :
 Ruhi dildar öpülünce kızarır gül gül olur
 Dili pürgamzede ol demde hezar bülbül
 Kılû kal üzre olur mebhasi zülfü yarın
 Bezmi ışk icre surahivü sebu gul gul olur
 Hevesi zülfün ile harû has eksem de şaha
 Şurezari emelim icre yine sünbül olur
 Bezmi hicrinde olup kametimiz çenkâsâ
 Nale ney, sine defü bu dili zar cülcül olur
 Ben tasavvur ederim lütfunu tasdik et kim
 Fikri ağyarde cüz'i nazarın bir kül olur
 Ateşi ışkı sükûtinin oluptur lâmi [2]
 Bezmi rind içre o gül ruyı piyale mül olur
 Ahı serdeyler ise zülfi izarın tahrik
 Bülbülü işvenin âramgehi kâkûl olur
 Sabita peyrev olan asafı alışane
 Feresi tab'ı mücellâ gibi bir düldül olur
 Sivaslı Faik'de şöyle bir nazire söylemiştir:
 Taze hüsn ermek için şanezeni kâkûl olur
 Nevbahar olsa gülistana gelen sünbül olur
 Dilberin arızı gülgünuna ettikçe nazar
 Merdümü didelerim mesti müdami mül olur
 Dili manendi sependetti bir âteşpare
 Ger tecelli cemeylese cüz'i kıl olur
 Servü kametle o şeh çıksa hıramı naze
 Gönül efganıla san fahte vü sulsul olur (1)
 Mutrıba işi surahi gibi kıl biberva
 Boğazı verse ele kali yine gulgul olur
 Görüp üftadelerin olmada kan üstüne kan
 Mey içüp her ne dâm ol lâ'li ruhın gül gül olur
 Gamı ışkınla hemen sinemiz olsun pür dâğ
 Şişei dilde gehi lâle olur, geh gül olur
 Dili bi tabe süvar olsa hayalin cana

[2] Sükûti ve Lâmi adlı iki şaire îma olduğu seziliyor

[1] Ögeyik ve göğercin demektir

Vadii ışıktâ dermande iken düldül olur
 Piri asafa olsam nola (Faik) peyrev
 Gül gibi nazmı gören şevka düşüp bülbül olur

Bursalı Tahir Bey (Osmanlı Müelliflerin)de Pir Mehmed Paşanın şiirde (Remzi) mahlasını kullandığını söylüyor. Bu çok doğrudur. İlk önce (Remzi) sonra da (Piri) mahlasını kullanmıştır. Yavuz Salim zamanında söylediği gazellerinin maktaında mahlasları hep (Remzi) dir. Şair Usûlî'nin:

Işk odunda dinmedi şem'a gibi yaşıyım benim
 Ah kim onulmadı bağrımdaki başım benim [2]
 Matlalı gazeline söylediğin nazirenin sonundaki şu:
 Merdi şahidbaz unutma ışk bazarındadır
 Sanma (Remzi) pirzen dünyadır oynasım benim.

Beytinde (Remzi) mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Usûlî'nin bu gazeline Birinci Selim'in de güzel bir naziresi vardır. Yalnız Bursalı Tahir Bey Merhum burada bir falsu yapıyor: Mesnevi'nin bir kısmı ile Şahîdi manzumesinin tekmilini () adı ile şerhettiğini yazıyor. Bu hiç doğru değildir. () 1132 de ölen ve yukarıda gösterildiği vech ile Soğuk Kuyu Kabristan'ında gömülü bulunan Pir

Mehmed Paşa zade Mehmed Cemalî Ef. ninpir Mehmed Cemalînin babası Seyit Abdülbakı, 1100) de ölmüş ve bu mezarlığa gömülmüştür, Bu iki zat hakkında tarihlerimizde malûmat görülememişse de Soğuk Kuyu Mezarlığındaki mezar taşları kitabelerinden kâfi derecede tenevvür edilmiştir. Şuara Tezkireleri yazan zevat'ın Pir Mehmed Paşanın başka şiirlerini göremedikleri anlaşıyor. Hepsinde de şiirlerine örnek olarak.

Şebi zülfünde kalanlar zulûmat ile yürür.
 İrişen lebleri âbına hayat ile yürür.

Matla'lı ve beş beyitli bir gazeli gösterilmektedirler halbuki İstanbul Kütüphanelerindeki eskî vazma mecmualarda

daha parlak bir çok parçaları vardır.

Pir Mehmed Paşa ilim ve şi-

[2] Bas - vava

ir mensuplarını daima korumuş ve şairliği dolayısıyla (Kalkan-delenli Sücûdi) yi kendi divan kâtipliğinde bulundurmıştır.

Pir Mehmed Paşa meslekini

Gonce cüzdanını aç, defteri ezharı çıkar

Oldu Piri Çelebi devlet ile defterdar

beyti bu kasıdedendir.

Piri Paşa'nın Silivri ve İstanbul'da, Anadolu ve Rumeli-nin bir çok yerleri de tesisine muvaffak olduğu eserleri için (Behram Bin Abdullah) vekâleti ile (محمد شاه بن علي الفاري)

ye tanzim ettirdiği vakfiyesine Konya'daki eserleri de geçirilmiştir,

Bunların inşa tarihleri vakfiyesinin tarihine uygun ise de Konyadaki hanikahının tarihinde bir mübayanet görülüyor. Hanikahın tarihi kapısının üstünde 930 olarak hakkedilmiştir.

Vakfiyenin tarihi ise 927 dir. Henüz inşa edilmiyen bir müessesenin üç yıl önce mevcudiyetine ve şart kayıt gösterilmesine nasıl hüküm alınabilir? Vakfiyenin tesciline vekil ettiği "Behram bin Abdullah," tarafından Paşanın âzatlı kölesi „Abdülhay oğlu Hüseyin,, mütevellî tayin ve vakfin işleri kendisine teslim edilmişti. Ace-

değiştirip te Defterdar olduğu zaman divan sahibi meşhur (Zatî) kendisine (r) redifli bir kasıde sunmuş ve ihsanlarına müstağraf olmuştur.

ba Konyada sırasıyla tevliyet ellerinde bulunan bu aileden birisi bir menfaat ile bu kitabe-de böyle bir tahrif mi yapmıştır? Dört mısradan ibaret olan farisi kitabesindeki "Mevlevî,, kelimesinin tahrife ugradığı hatırımdadır

Fakat tarihi inşasını gösteren (بيوت انبيا) ya ne demeli?. Bu terkinin delâlet ettiği yıl yine (930)dur. Eğer tarih de tahrif yoksa şöyle bir tevcih hatıra gelebilir: Paşanın umum evkafına aid 927 tarihli bu vakfiye İstanbul'da bir pılân mucebince tanzim ve tasdik edildiği zaman Konyadaki eserlerinin inşası henüz ikmâl edilmemiş ve üç yıl sonra itmam edilince bu tarih de kapısının üzerine yazdırılmış olabilir.

Silivride gümülü olan Pir Mehmed Paşa'nın Konyadaki hanikahı bitişğinde metfun olduğuna dair halk arasında bir kanaat vardır. (سفينة مولو)

sahibi Sakıb Dede'ye bu kanaat tesir etmiş olacaktır ki sefine-sindeki ifadesinden halkın bu yanlış kanaatına uyduğu seziyor.

Silivri'de Pir Mehmed paşanın eserlerinden başka yüzağartacak eski bir müessese görülemez. Kabristanları da tahribe uğramıştır. Kasabanın kıyısındaki (Kavaklık kabristanı)nda

Fevt olıcak didi cümle ehli dil

Kurt çelebi ruhi için fatiha

(1068)

Kitabesi ehemmiyetli görülmüştü. Bunun yanında mevlevî külâhına benzer başlıklı (Elif Dede) nin taşı olduğu gösterilen bir mezar taşı daha varsa da üzerinde kitabesi ve tarihi yoktur.

Silivri'nin çalışkan bir kaymakamı vardır Silivri köylerini bataklıktan kurtarmak için kıyılara rıhtım yapmakla mütemadiyen meşgul olmaktadır. Sayın kaymakam bay Vakkas'ın

üstüvanî başlıksız bir taş üzerinde kelimeî tevhiden sonra (هذا المزار للمرحوم محمد بن قلوب علي سنة ١٠٦٠)

kitabesi belki ehemmiyetli olabilir. Bir de yolun kenarındaki kabristanda kallâvî kavuklu kaymakam Haydar Ağa zade Mehmed paşa'nın (1066) tarihli mezar taşı dikkat gözünü çekmektedir. Yine bu mezarlıkta üstüvanî ve başlıklı bir taşta

gayretine diyecek yoksa da bu işi yaparken yanlışlıklarda bulunmasından korkulur. Mühendisliği kendisi tarafından ifa edilmekte olan bu fen işine sarfedilen emeklerin ileride boşa gitmesi tehlikesi vardır. Bir de rıhtımda kullanılan taşlar arasına aceba mezar taşları da karıştırılıyor mu? Silivri'de dört saatten fazla kalınmadığı için bunu araştırmaya vakit kâfi gelmemiştir.

**Géologie ve géomorphogénie yani arzıyat ve eşkâli
arziyenin tekevvüniyatı noktal nazarından**

Konya

[Ankara havalisi ile Tuz gölü arasındaki iç Anadolu:

1 — Tuz gölü nahiyesi : 1 — Ak saray;

2 — Aksaraydan Koçhisara ve Paşa dağına;

3 — Paşa dağından Gihanbeyli ye ve Zıvarık havzasına; 4 — Aksaraydan Obruk yaylasına;

II — Konya havalisi: 1 — Akşehirden Sultan dağına; 2 — Akşehirden Ilgına

3 — Ilgın gölü, Ilgından Çiğile ve Konyaya; 5 — Şehrin şimali garbisinde : Konya ovasının kenarları; 6 — şehrin şimalinde Konya ovasının kenarları; 7 — Konyadan Zıvarık havzasına ve Obruk yaylalarına; 8 — şehrin garbinda Konya ovasının kenarları; 9 — Konyadan Karamana;

III — Ereğlinin [Ak göl] havzası : 1 — Ereğliden Hortu ovasına; 2 — Ereğliden [İvriz] suyunun menbaına;]

Eski İstanbul darülfununu tabii coğrafya profesörü ve şimdi Di-

jon üniversitesi profesörü Ernest Chaput nin

[Voyages d'Etudes géologiques et géomorphogéniques en Turquie] isimli eserinden muktebestir.

Çeviren:

Naci Fikret Baştaç

Anra havallşi ile Tuz gölü arasındaki iç Anadolu

Ankara havalisinde, yaylanın 1100 den 1300 z e kadar o l a n teressümatı = modele, hakim bir rol oynar, az çok uzunca olan hufre = dé pression ler şimdiden bir dereceye kadar ehemmiyet kesbederler. Daha cenupta, bunların rolleri gittikçe daha ehemmiyetli bir hal alıyor; evvelâ [Tuz gölü] hufresine tasadüf edilir, sonra Toros Tauruslar anfiteatrının hakim olduğu hufrelerin keme-ri görülür: Konya ovası, Ereğ-

linin [Ak göl] havzası, [Erciyas—argee] dağının etrafındaki havzalar, bnnunla beraber, Ankara-havalisinin yaylaları [Tuz gölü] nün garbinda Philippson in “Lycaonya,, yaylası ile bilhas-sa [Tuz gölü] nün şarkında, eski Kapadokyaya ait olan “Kızıl ırmak halkasının yüksek memleket”inde temadi eder. Ankara havalisinden Toroslara doğru inşia edenseyahat hatlarımız bu muhtelif nahiyelerin başlıcaları arasından geçerler.

1 — Tuzgölü havalisi

Anadolunun başlıca Tuzlu gölü olan bu göl 895 — 900 metre irtifaında, bir ovanın dibini işgal eder ki burası evvelâ şimalde, paşa dağının eteğinde oldukça dar olup sonra cenuba doğru gittikçe genişler. 130 kilometre uzunluğunda ve hemen bir hattı müstakim halinde olan bir sathı mail paşa dağından cenubu şarkiye doğru uzanır, Aksaraya geçer ve Melendiz dağı kitlesine doğru devam eder; bu hat, Tuz gölü ovasını, Kızıl armağın içinden geçtiği nahiyenin dalgali yüksek yaylalarından ayırır. Daha dolayışık diğer bir arıza paşa dağından cenubi garbiye doğru uzanır ve Cihanbeyliden geçer; Bu da Tuz gölü ovasını “Bâ-

lâ yaylaları,, nın istitaleleri olan garp yaylalarından ayırır, Cihanbeyli ile Akseray arasında, 1000 metreye kadar irtifada olan Obruk ve Sultan hanı yaylaları Tuz gölü nahiyesine rapt olunabilir ki, gölün cenup kenarlarından 60 yahut 80 kilometre uzaklıkta inkişaf eden dağların teşkil ettiği çelenk ile mahdud olan bu nahiye Hasan dağı, Karapınarın Karaca dağı ve nihayet Karapınar ile Zıvarık arasındaki dolayışıklı “Böz dağ,, silsilesini ihtiva eder.

1 — Aksaray

Aksaray şehri, 980 ile 1000 metre arasındaki bir irtifada, Töz gölü ovasını tahtit eden sırtların kaidesine doğru bir yerde kâindir. Bu havalide Melendiz suyn tasmiye olunan ehemmiyetli bir ırmak burada dar bir boğazdan çıkarak ova-ya açılır ve geniş bir mahrut şeklindeki Lâhki saha üzerine yayılır. Şehrin biraz şarkındaki bu boğaz takip olunurken, garbe doğru hey’eti umumiye içerisine dalmış olan mütekessibeler = conglom’rats ve küçük küçük bük-lümler yapmış olan kum kayaları arasından geçilir. Aksaraydan 4 yahut 5 kilometre mesafede tabakati müteressibe = strates

şaki denilecek derecede yeni den yükselmişlerdir: evlâ alçı taşlarının teşkil ettiği tepeler arasından, sonra garbe yahut cenubu garbiye doğru dalmış olan alacalı bir sıradan: yeşil, kırmızı, beyaz renkte marne, kum taşı, ve mütekessibeler arasından ve nihayet dioriteler arasından geçilir. 1150 - 1200 metre irtifaındaki yaylalar, garba doğru alçılı sırayı ve şarka doğru da dioritleri sathı mail şeklinde katederler.

Melendiz suyu boğazının bir kaç kilometre şimalinde "Hamam boğazı,, denilen küçük dere, alçılı sıranın, hafifce garba doğru inen iyi bir maktamı arzeder. Ovanın bir yüz metre kadar yukarısında, bu siraya ait konglomera yığını yuvarlak çakıl taşları halinde, dioritleri, granitleri ve nadiren de dacitique cerisine ait lavları ihtiva etmektedir.

Konglomeralar üzerinde, açık ve kabili inhisar kum taşlarına tahavvül eden gre—gresleri havi kır renkli kireç taşlarından müteşekkil ince bir yığın gelir.

Aksaraydan itibaren, ovayı tahdit eden büyük sırtın kenarını takip ederken, evvelâ alçılı seri görülür, fakat şehirden

8 yahut 9 kilometre uzaklaşınca yolların ve iskanatlarının hendekleri, hemen hemen ufki bir vaziyette, 1030 ve 1040 metre irtifa arasında, sünger şeklinde indifai tüfler altında marne ve açık kum taşı tabakalarını keserler. daha yukarıda hafifce şimali garbiye meyillenmiş yataklar halinde kül rusubati depoları gelir: Kumlar, marne göllere mahsus beyaz kireç taşlarının yuvarlaklaşmış çakıllarını havi gevrek konglomeralar, dacitik — dacitique lavlar ilh.

Yaylanın kenarı burada 1100 metre irtifaındadır, fakat, şarka doğru tatlı meyiller yavaş yavaş 1200 metreye kadar yükselirler; sel yarıntıları, burada hafifce şarka doğru meyilli olan müteharrik konglomeraları ve kumları keserler; müteakiben, alçılı serinin teşkil ettiği alacalı araziye geçilir; arazinin iltiva farklarına nazaran, şimal—cenup istikametindeki bir çatlak — faille gül serisini alçılı seriden ayrılmış olmalıdır.

Aksarayın garbinde, lâhki ova, 40 kilometre mesafedeki tuz gölüne kadar 980 den 900 ze doğru tedricen alçalır Bu ova, kurak mevsimlerdeki mutatsarfiyatı saniyede 4 metre mikabı olan Melendiz suyu sayesinde vasi

surette sulanmaktadır; buırmak zirveleri 3000 metreye kadar yükselen (Hasan dağı) ile (Melendiz) dağının şimal sathı ma illerinin sularını alır, kendisini besleyen havzanın takriben me-

sahai sathiyesi, 2000 kilometre murabbıdır.

O halde, kurak mevsimde ki sarfiyatı, kilometre murabbı başına saniyede aşağı yukarı 2 litre olacaktır.

SELÇUKLARIN BAŞLAYIŞI

432 Senesi vak'aları içinde (Tarihi kâminden
aynile tercemidir.) (çeviren: H. F. Turgal)

Bu yıl içinde Sultan Tuğrul Bey (Mehmed) in ve kardeşi Çağrı Bey (Davut)ın Hükümetleri şiddetlendi bunlar Mikâil bin Takak oğullarıdır.

İlk önce Atalarının ahvalinden, Saltanatlarına kadar devam eden Tekallübattan bahsedeceğiz, Bunlara ait bir çok ahval ve vakayı geçmiş senelerde zikredilmiştir. Burada toplu olarak derc etmeği muvafık buluyoruz.

Takak okun tetiği demektir. Bu zat cesaretli tedbirli bir şahsiyet idi Oğuz Türklerinin başbuğunda bulunuyordu. Onun sözü dinleniyor buyrukları kırılmıyordu. Bir gün Türk hükümdarı Baygu (Bu kelime Yapku olabilir) İslâm ülkelerine yürümek üzere ordusunu topladı. Takak kendisini bu men et-

mek istedi. Aralarında söz uzadı nihayet Türk hükümdarı kendisine ağır sözler söyledi. Takak bunun üzerine bir darbe ile hükümdarın başını yarı. Hükümdarın adamları yetiştiler Tokağı tutup bağlamak istediler. Bu kez onun da adamları yetişerek müdafaa ettiler. Mani oldular.

Bilâhara aralarında barış yapılarak ayrıldılar. Bir zaman daha Takak hükümdarın yanında kaldı. Bu sırada Selçuk adlı çocuğu dünyaya geldi. Selçuk büyüdükçe yüzünde Ululuk belgeleri belirmeğe başlamıştı. Türk hükümdarı kendisini yakınları arasına aldı. Ve ona Subaşı ünvanını verdi. Subaşı Ordu kumandanı demektir. Hükümdarın Hatunu Selçuktan ürküyor-

İlerlediğini, mevkii yüksekliğini görüyor, halkın kendisine fazla saygı ve bağlılık arz etmesinden kocunuyordu. Nihayet bu korku ona Selçuku öldürmek fikrini verdi. Bu düşüncede ileri gidiyordu. Selçuk bunu sezince kendi adamlarıyla ve kendisine uyanlarla dari harpten dari islâma hicret eyliyerek orada müslümanlığı kabul eyledi. Bu suretle hâl ve şanı kuvvet ve kudreti daha ziyade arttı, Cent taraflarında yerleşti. [1]

Türk kâfirleriyle mütemadiyen gazalar ediyordu. Türkler eskidenberi Cent havalisinde oturan müslümanlardan harac alırlardı. Selçuk orada yerleşince Türk Hükümdarının haraç ve vergi memurlarını kovdu. Bulundukları yerler artık tamamiyle müslümanların oldu. Bir zaman sonra Saman oğulları Hükümdarlarından birisinin ülkesine İlik hanın oğlu Harun tecavüz eylemiş, bazı yerlerini zapt etmişti. Selçuka adam yollayarak kendisinden yardım diledi.

Selçukta oğlu arslanı adamlarından bir kısmı ile yollayarak Saman oğullarını Haruna karşı gelmek üzere takviye eyledi.

Böylece ilik Hanın eline geçen yerlerini Saman oğulları geriye aldı. Arslan bundan sonra denüp babasının yanına geldi. Selçukun Arslan, Mikâil, Musa adında üç oğlu vardı. Selçuk centte bulunduğu sırada öldü ve orada gömüldü. Öldüğü zaman 107 yaşında idi. Çocukları yerine kaldı. Mikâil kâfir Türklerin gazalarında bizzat harbe gittiği için öldü. Tanrı yolunda şehit oldu. Beygu, Tuğrul bey, [Mehmet] Çağrı bey, [Davut] adında üç oğul bıraktı. Boylar tamamiyle kendilerine itaat eyledi. Buyruklarını yasaklarını dinlediler. Buhâraya 20 fersah mesafede konmuş bulunuyorlardı. Buhâra Emiri kendilerinden ürktü. Mahıvlerine teşebbüs eyledi. Kendilerine baskın yapmak istiyordu. Bunun üzerine Türkistan Hükümdarı Buğra hana iltica ederek onun yanında kaldılar. Buğra Handanda çekinmeğe başlamışlardı. Öyleki iki kardeş Buğra Hanın katında birlikte bulunmıyorlardı. Biri yanına gelmiş olsa ötekisi babalarının yanında kalırdı. Onun Hud'a ve âlından korkarlardı. Böylece bir zaman geçirdiler, Buğra Han kendilerini bir arada yakalamağa çok çalıştı isede onlar buna yanaşmadılar. Bir gün Tuğrlu

Beyi tutturup esir eyledi. Bunun üzerine kardeşi Davut ve bütün boylar ve aşiretler kendilerine uyanlar ile birleşerek isyan bayrağını kaldırdılar. Davut kardaşını kurtarmak üzere Buğra Hanın üzerine yürüdü. O da kuvvetleriyle karşı çıktı. Buğra Hanın askerleri mağlûp oldu. Pek çok kişi zayi etti. Bu sırada selçuk ta Tutsaklıktan kurtarıldı. Hep birlikte dönerek tekrar cende geldiler. Cent Buharanın pek yakınındadır. Bir müddet orada kaldılar. Saman oğulları Devleti inkıraz bulunca İlik Han Buharayı zapt eyledi. Bundan sonra Maverâünnehirde Davudun ve Tuğrul Beyin ve amucaları Arslanın mevkileri yüceldi. Ali Tekin, Arslan Hanın hapsinden kaçtı. Bu Arslan Han İlik Hanın kardaşıdır. Ali Tekin Buharaya gelerek orasını zaptteylemiş ve Selçuk oğlu Arslanla da İttifak eylemiştir. Buhârâyı birlikte müdafaa edeceklerdi. Bu suretle işleri ehemmiyet peyda eyledi. Arslan Hanın kardaşı İlik Han mütteliklerin üzerine yürüdü. Ve muharebede mağlûp oldu. Artık Buhârada tamamiyle yerleşmiş bulunuyorlardı. Ali Tekin; Yeminüddeve Mahmud Bin Sevük

Tekin ile hudutları üzerinde daima muarazada bulunuyordu. Türk Hükümdarlarıyla muhaberesine engel olmak için yolları kesiyordu.

Evvelce de söylediğimiz gibi Yeminüddeve Mahmut gelup Ceyhunu geçince Ali Tekin Buharayı bırakıp kaçtı. Selçuk oğlu Arslan da boylarıyla aşiretleriyle kum çölüne girerek kordundular. Yeminüddeve Mahmut Selçukların hakiki kuvvet ve kudretlerini yakından öğrenmiş oluyordu. Cidden ürkütücü ve korkunç bir kalabalık teşkil ediyorlardı. Selçuk oğlu Arslanla mektuplaşarak gönlünü kazanmağa çalıştı. Ve muvaffak oldu. Görüşmeğe karar verdiler. Arslan bu karar üzerine Mahmudun yanına gelmiş isede yakalanarak tevkif edilmiş ve hiç vakit geçirmeksizin Hind kalelerinden birisine gönderilerek hapsolunmuştur. Bu gadirden sonra obaları tamamiyle yağma-va uğradıldı. Derlerki Mahmut yakınlarından Arslanı Cezib le Selçuk oymaklarına nasıl bir muamele yapılmasını sormuştu. Bu adam Mahmudun en ileri gelen adamlarından birisi idi. Cevap olarak bir daha ok kullanamamaları için hepsinin de baş parmaklarının kestiri l-

mesini ve yahut hepsininde Ceyhuna atarak boğdurulmasını ileri sürdü. Mahmud bunun üzerine kendisine çok katı yürekli bir adamın demişti. Mahmud bütün Selçukların Ceyhun suyunu geçerek Horasan Ülkesinin ötesine berisine parça parça dağıtılmasını emreyledi. Hepsi de haraca bağlandılar. Bundan sonra da vergi amirleri cefaya başladı. Selçukluların Mallarına canlarına çocuklarına saldırıyorlardı.

Bunun üzerine Selçuklardan 2000 Erkek ayrılarak Kirman tarafına gittiler.

Ve oradan İsfahana ulaştılar İsfahan sahibi Alâeddin bin Kâkvey ile evvelce anlattığımız gibi harbettiler. Ve sonra İsfahandan da kalkarak Azerbeycana vardılar. Bunların hepsi de Arslanın oymaklarındandır. Diğer kardaşlarına gelince Buhâra sahibi Ali Tekin bunlara karşı hileler kurdu. Tuğrul beyin ve Çağrı beyin amucası oğlu olan Yusuf bin Musa bin Selçuka haber yollayarak kendisine son derece büyük vaitlerde bulundu. Yanına davet ediyordu. Yusuf gidince Ali Tekin kendisini bütün Buhâra ve havalisinde bulunan Türklerin Başbuğluğuna tayin eyledi. Timarlar ve rütbeler Emir İnanç yapku gibi unvanlar

verdi. Bu suretle bütün aşiretlere hâkim olarak Amucası oğulları Tuğrul beyle Davudu kışkandırarak bir birini katmak istiyordu. Maksudı anlaşılınca Yusuf onun arzularına ehemmiyet vermedi. Ali Tekin hilesinin fayda vermediğini görünce öldürülmesine teşebbüs eyledi,

Ali Tekinin beylerinden Alp-kara adında birisi Yusufun katlini üstüne alarak öldürdü.

Bu havadis Tuğrulbeyle Davuda ve bütün aşiretlere fena tesir etti. Hepside demirden elbiseler giydiler. Mümkün olduğu kadar bütün Türkleri de intikama sevkeylediler. Bir teraftan da Ali Tekin askerlerini topladı.

Savaşta Ali Tekin mağlûp oldu. Bu galebeden az önce yani 420 senesi Muharrem'in ibtidasında Davudun bir oğlu olmuş Alparslan adını vermişlerdi, onun doğumunu uğurlu saymışlardı. (Alparslanın 421 yılında doğmuş olduğunu rivayet edenlerde vardır),

Bundan sonra Tuğrul bey ile Davud amuca oğulları Yusufun katili ve kanlısı olan Alp-karanın izine düşüp öldürdüler. Bu sırada Ali Tekinin ordusuna mensub bir kuvvetede rasgeldiler, bin kadarını öldürdüler. Ali Tekin bütün eli silâh tutanları

çağırdı, yeniden savaşa hazırlandı. Hertaraftan halk geliyor-du, azîm bir kuvvet toplanarak Selçukların üzerine atıldılar. Selçuklar bir çok zayıat verdiler. Malları, çocukları, kadınları esir ve yağma edildi. Onlarda zarurî olarak Ceyhunu geçip Horasana gittiler. Ceyhunu geçtikleri sırada Harzemşah olan Altuntaş oğlu Harun kendilerine haber göndererek yanında kalmalarını teklif eyledi, birlikte hareket edeceklerdi. Tuğrul bey kardaşı Davud ve Beygu bu davete icabet eylediler.

426. Harzemin dışında çağdıklarını kurdular. Emin ve mutmeim konup yerleştiler. Biraz geçmedi buda kendilerine hiyanet eyledi. Şahmelik adında bir emirini kendileri üzerine musallat eyledi. Kendi ordusu ile bu adamına Selçuklar üzerine baskın yaptırdı, Bir çoklarını öldürttü, yağmalar yaptırdı. Kadınlar, çoluk çocuklar tutsak edildiler.

Selçuk aileleri en şeni tecavülere uğradıldı. Bunun üzerine Harzemden toplu olarak Nesa çölüne girdiler.

Aynı senede merve gidiyorlardı, hiç bir yere tecavüz ve taarruz etmiyorlardı. Evlâtları, kadınları Harzemde esir kalmışlardı.

O sıralarda Sevüktekin torunu Mesûd bin Mahmud henüz zapt eylemiş olduğu Taberistanda bulunuyordu. Ona elçiler yollayarak aman istediler, memlekette zuhur edecek fesatların önüne geçmeyi de deruhde ediyorlardı.

Enbüyük yardımcıları olacaklarını temin eyliyorlardı. Mesud hiç cevap vermediği gibi gönderdikleri elçileri bile tevkif ettirdi.

Hacibi ildoğdu ile sair ümerası da dahil olduğu halde üzerlerine büyük bir ordu donatarak gönderdi, ordu senenin şabanında Selçukları Nesa çölünde buldu. Vuruştular, büyük oğraş neticesi olarak Selçuklar bozuldu, bütün malları yağma olundu.

Mesudun Ordusu yağma anasında bir birine girdi. Selçuklar bozgun bir haldeiken Davudun aklına gelen gayet cüretkârane bir hareketi tatbik ettiler.

Davud; Sultanın ordusu şimdi istirahattedir, en doğru tedbir bizim onları gafil avlamamızdır dedi, ve öylece yaptılar.

Orduya yaklaştıklarında askerlerin birbirleriyle boğazlaşmakta olduklarını gördüler, birden bastılar, bir çoklarını öldürdüler

bir çokları da esir oldu.

Bütün kaptırdıklarını geri aldılar. Ordu perişan bir halde Nişaburda bulunan Sultaü Mesudun yanına döndü. Mesud Selçukların müracaatlarını ret ettiğine pişman oldu. Askerler üzerinde hasıl edeceği tesirin sonunu fena gördü. Bu gibi hareketlerin arkası kesilmeyeceğine kanaat getirdi. Büyük bir endişe ve kaygu içinde kaldı. Kendilerine adak ve korku ile karışık bir mektup yazdı.

Tuğrul bey mektubu alınca Obanın imamını çağırıp sultana şu ayeti yaz başka bir şey ilâve etme dedi:

Ayet bu idi: (قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتغز من تشاء وتذل من تشاء بيدك الخير املك على كل شيء قدير)

Pu mektup yazılarak gönderildi. Mes'ud bu cevap üzerine tatlı vaidlerle dolu bir mektup yazdırdı, ayrıca her birine nefis hil'atler yolladı.

Amilüşşata gitmelerini bildiriyordu. Dihistanı Davuda, Nesayı Tuğrul beye, Feraveyi Beygoya timar olarak veriyor, hepsincede dihkân lakap ve mansabını ihsan ediyordu.

Mektubu getiren elçi ile. ge-

tirdiği hilatlarla eğlendiler, alay ettiler Elçiye dediler: Sultanın gadrühiyanet etmiyeceğini bilsek âna itaat ederdik, ancak biliyoruz ki bize galip olur olmaz bizi heman mahva teşebbüs edecektir, nasılkı şimdiye kadar böylece gördük. Biz ona itimat edemiyoruz, ve edemeyiz dediler ve harekâta başladılar, karışıklıklar çıkarmaya giriştiler,

Nedense gene vaz geçerek barış tavrı tekindılar, biz sultandan insaf ve lütuf görünce karışıklıklar çıkararak alemin huzur ve rahatını kaçırmak bizim neyimize gerek, halkın envaline haksız taarruz ne lâzım deyerek bu kararlarını bir elçi vasıtası ile Mes'uda bildirdiler, zahiri bir itaat gösterdiler, karışıklık yapmaktan vaz geçtiklerini temin eylediler.

Yalnız amcaları Selçuk oğlu Arslanın Hapisten tahliye edilmesini istediler. Sultan muvaffakat cevabı verdi, amcalârını hinddeki mahbesinden çıkararak Belha getirdi, kardeşi oğulları Beygu, Tuğrul bey ve Davuda mektup yazdırdı, mektupta kendilerine itâat ve istikamet tavsiye olunuyor, şer ve fesatdan men ediliyorlardı. Arslan mektubu götürecek olan ulaga aynı zamanda kardaşı oğullarına tes-

lim etmek üzere bir adet te "Biz,, verdi.

Elçi yahut ulak kendilerine ulaşıpta vazifesini yaptığı sırada (biz)ide çıkarıp sundu. Selçuklar bizi görünce belinlediler yenden karışıklığa başladılar, Mes'ud da Arslanı yeniden mahpesine iade eyledi ve kalkıp Hükümet merkezi olan Gazneye gitti. Selçuklar daha öncede geçtiği gibi Belha, Nişabura, Tus ve Cuzcana bundan sonra hücum eylediler. Davud Merve yerleşti.

Mes'udun askerleri bir kaç kez bozulduğundan adamlarını korku kapladı; Gazne uzakta idi. Naiblerinin amillerinin mektupları bir birini takip ediyor, yardım istiyorlar, şikâyet eyliyorlar, Selçukların Vilâyetlerde yaptıklarını sayıp döküyorlar, cevap bile alamıyorlardı.

Sultan Horasana arkasını dönmüş Hind işleriyle meşgul oluyordu. Horasanda durum müşkülleşince, Selçukluların işi azamet peyda edince Mes'udun Vezirleri, devletin rey ve fikir sahibleri toplanarak kendisine müracaat eylediler, Horasanla meşgul olmayışınız Selçukluların okmeğine yağ sürmektedir. Onlar Horasandaki şehirlere birer birer sahib olmakta, bayağı sal-

tanatlar kurmaktadırlar. Biz ve her akıllı olan biliyorki bu hal böylece bırakılacak olursa pek az zaman sonra Horasan ülkesine tamamilen abanacaklardır. Bundan sonrada Gazneye geleceklerdir. Ozaman yapacağınız hareket ve faâliyetin hiç bir faydası olmayacaktır. Bize bu tenbellik yaraşmaz, oyunlarla, eğlencelerle vakit geçirmek hiç yakışmaz dediler.

Bunun üzerine uykusundan uyandı, gafleti bırakarak gerçeği gördü. En büyük ümerasından su başı diye mâruf emîri kumandasında büyük bir kuvvet donadıp gönderdi, daha önce bu zat irak oğuzları üzerinden de gönderilmişti. Su başının yanına başkaca ümerasından Merdaviçi de kattı.

Subaşı korkak bir adamdı. Heratta, Nişarburda oturdu. Sonra oradan Merveye gitti bir baskın ve talan yaptı. Orada Davud vardı. Bu akın çok süratle yapılmıştı. Bukadar mesafe üç gün içinde alınmıştı. Asker son derece yorulmuş hayvanlar yılmıştı. Davud subaşının önünden çekildi. Ordu onu tâkib ediyordu, ilk Davuda yaklaşan, ulaşan cuzcan sahibi olmuştur,

Davud bunlarla çarpıştı. Savaş sırasında askere kumanda

eden Cuzcan sahibi öldürülünce asker kaçmağa başladı. Bozgun kuvvet gerek Subaşı ve gerek gerideki ordu üzerinde çok fena tesir yaptı, birtaraf ma'nen küçüldü öteki taraf yüceldi. Selçukluların tamâları arttı. Bunun üzerine Davud tekrar Merveye döndü. Halka eyi muamelede bulundu, ilk defa olarak namına hutbe okundu. (428). Hutbede melikülmülük deye anıldı. Subaşı gün geçiriyor, bir konaktan kalkıp diğer bir konağa konuyor. Selçuklarda kendisile tilki oyunu oynuyor. bıraktıkları menzili işgal ediyorlardı. Bir rivayete göre Subaşı bu hareketleri korkusundan yapıyordu; Başka bir rivayete görede Selçuklarla haberleşiyor kendisine verilen müsâit ve mülâyim cevaplara aldanıyor, onları takibde gevşek davranıyordu. Doğrusunu allah bilir.

Subaşının tevakkufları uzadıkça Horasan Selçukların elinde bulunuyor, gârete uğrayor, kanlar dökülüyordu. Bu gidişle erzak kıtaldı, bilhassa askerin yiyeceği azaldı, Selçuklar bu yoksuzlukları hiçe sayıyorlar, az ile iktifa ediyorlardı. Subaşı karar vermekte muztar kaldı, uzak durmadan vaz geçti. Doğruca

Davudun üzerine yürüdü. Davud geri çekildi, nihayet 428 senesi şa'banında Sarhas kapusuuda buluştular. Davudun bir müneciini vardı, adına Savmaî derledi.

Davudu Savaşa teşvik eyliyor, zaferin kati olduğunu ileri sürüyor, aksi zuhurunda kanım hâlâl olsun diyordu.

Vuruştular. Subaşının askeri hiç dayanamaadı, pek kötü bir bozguna uğradı, perişan bir hâlde herata gittiler. Davud ve ordusu arkalarına düştü. Tusa kadar tâhib eyledi. Kovalayanlar katilden men edildiklerinden ellerile kaçanları yakalıyorlardı, bütün ağırlıklar iğtinam edildi.

İşte bu vak'adan sonradır ki Selçuklar Horasana malik oldular: Kasabalara, beldelere girdiler. Tuğrul bey Nişabura girdi. Şadbagda sakin oldu.

Namına senenin şabanında hutbe okundu. Sultanı azam unvanını aldı. Nahiyelere naipler tayin ettiler. Davud herata gitti Subaşı gazneye döndü: Mes'ud de kendisini tekdir etti. Askeri ziyan ettin, bir çok müsait günleri zayi ederek düşmanın kuvvetlenmesine sebebiyet verdin, istedikleri gibi memleketlere yerleştiler. Subaşı itizar maka-

mında: Kavm üç fırka oldu, birisini önüne alıp tâkip ettikçe diğer ikisi arkamda istediklerini yapıyorlardı dedi.

Mes'ud Horasana gitmek izarında kaldı. Askerini topladı, bu maksat uğrunda azim hazneler ayırdı. Gazneden dünyanın dar geldiği azim bir ordu ile yola çıktı Yanında bir çok filler vardı.

Belha ulaştı, Davud orada idi. Şehrin yakınında kondu. bir gün küçük bir süvari fırkası ansızın ordugâhı basarak Mesudun otağı önünde bulunan fili ve yanında bulunan müteaddit özel atları aldılar. Bu hâl ordu üzerinde azim bir tesir yaptı. Askerin endişesi arttı. Bundan sonra yâni 429 senesi ramazanı ibtidasında Belhten hareket eyledi, Yanında tevabiinden başka yüzbin süvari vardı. Cuzcana geldi. Orada bulunan Selçukluları yakalatarak astırdı. Oradan Mervişahcana ulaştı. Davud Sarhasa gitti. Orada Kardeşleri Tuğrul bey ve beygu ile birleşti. Mes'ud barış için elçiler yolladı.

Selçuklular cevaplarını Beygu ile yolladılar. Mes'ud Beyguya ikramlarda bulundu, hilatlar giydirdi. Gönderdikleri cevapta bu yaptıklarınızdan sonra size asla

itimat edemeyiz diyorlardı. Mes'ud barıştan umudunu kesti. Mervden Herata gitti. Bunun üzerine Davud Merve geldi Halk kendisine karşı koydu. Yedi ay süren muhasaradan ve şiddetli muharebelerden sonra zapt eyledi. Mes'ud burada duyunca diz bağları çözüldü. Kalktı Herattan Nişabura, oradan da Sarhasa gitti. Selçuklular arkalarından takib olundukca bulundukları yeri bırakıp başka yere gidiyorlardı. Böylece kış geldi Selçuklular bu kışı nişaburda geçirdiler, bekledikleri bahar geldi.

Mes'ud oyunlarla, zevkusafa ile, içki ile meşguldu. Bahar da böylece geçti. Yaz gelince vezirleri, yakınları kendisini düşmanın peşini bıraktığından dolayı gene muahaze ettiler. Bu sefer Nişaburdan kalkarak selçukluları bulmak üzere Merve yörüdü. Selçuklular bu kez çöle girdiler oda iki konak kadar sokuldu. Uzun seferden asker usanmış, gidip gelmekten bıkmıştı. Birazı su başı ile, birazı Sultan Me'sud ile olmak üzere üç yıldır ayakta idi. Girdikleri çölde suyu pek az bir yere kondular. Sıcak pek şiddetli idi. Mevcut su ancak sultanın hususi adamlarına yetecek kadar bile değildi.

Selçuklular Başbuğları Davud ile biraz önlerinde idi. Davudun dümendârları olan müfrczeleri Mesudun ordusunda bir kargaşalık, bir boğuşma olduğunu gördüler.

Sultanın maiyyet askerleriyle ordu su yüzünden birbirine girmişti. Yekdiğerinin eşyasını yağmalıyordu. Mesudu yalnızca koymuşlardı. Davud buna vakıf olunca döndü. Birbirile vuruşan askerlere saldırdı, bir çoklarını öldürdüler. Mes'ud ile veziri askerin dönmesi için bağırıyor emirler veriyordı. Sade kulak veren yoktu. ordunun inhizamı tamamlanmıştı.

Mes'ud sebat ediyordu. Kendisine ne duruyorsun adamların tamamile kaçtı, bulunduğumuz yer çöldür, önünüz arkanız düşmandır. durmaya hiç sebep yoktur dediler. Oda ister istemez bozguna katıldı. Yanında yüz atlı vardı. Arkalarından bir Selçuk süvarisi geliyordu, Mes'ud kendisini görür görmez ok ile vurup öldürdü. Gürşistana gelinceye değin hiç bir yerde eğlenmedi.

Selçuklular Mes'udun ordusu tarafından bırakılan hesapsız ganimete sahip oldular. Davud bunları tamamile adamlarına verdi. Onları kendi sine ter-

cih eyledi. Üç gün üç gece atlarından ancak mübrem ihtiyaçlar için iniyorlardı. Ordunun tekrar dönüp gelmesinden koruyorlar, ihtiyat eyleyorlardı. Davud elde edilen bütün esirleri azat eyledi. Halkın bir yıllık vergilerini affetti.

Tuğrul bey Nişabura gitti. 431 senesi sonunda şehre yerleşmişti. Derlerki güya Tuğrulun adamlarının yağmalar esnasında ellerine hadem ezmesi geçmiş, Tuğrulbeye takdim etmişler, güzel tutmaç amma sarmusağı yok demişmiş. Elleri kâfor geçmiş acı tuz sanmışlarmış. Selçuk işgalleri dolayisile böyle bir takım tuhaf şeyler [züğürt tescillileri] rivayet ederler.

Ayyarlar bu kargaşalıklar esnasında işleri ilerlettiler Nişabur halkına musallat oldular, Mallarını yağmalıyorlar adam öldürüyorlar, istediklerini yapıyorlardı. Çünkü kendilerini men edecek bir kuvvet yoktu. Tuğrulbey şehre girince ayyarlar pustuları, halkta emin oldu

Selçuklular böylece şehirlere kasabalara sahip oldular. Beygu herata gitti, Davud Belha vardı. Burada Hacıp Altuntak Mes'ud tarafından Vali bulunuyordu, Davud kendisine haber göndrrerek beldenin tes-

limini istedi. Efendisinden artık yardım gelmek ihtimali olmadığını anlattı. Altuntak mektubu getiren adamları haps ettirdi. Davud kaleyi muhasaraya mecbur kaldı. Altuntak Gaznede bulunan Mes'uda haber yolluyarak vaziyeti anlattı, kal'anın sıkıştırıldığını bildirdi. Mes'ud bu haber üzerine külliyetli asker sevkeyledi.

Bu kuvvetin bir kısmı Rahaca geldi. Burada Selçuklular vardı. Harbederek Selçukluları kaçırdılar. Selçuklular burada sekiz yüz ölü bir çok ta esir bıraktılar. Ordunun bir kısmı herata gitti, Bevgu orada idi. harbederek onuda defettiler.

Daha sonra Mes'ud oğlu Mevdudu büyük bir kuvvetle evvelce gönderdiği kuvveti takviye eyledi, Mevdud babası Mes'udun öldürüldüğü sırada horasanda bulunuyordu. Gazneden 438 senesinde hareket eylemişlerdi. Belha yaklaştıkları sırada Davudun pişdarları ile Mevdudun pişdarları karşılaştılar. Gazneliler bozulup kaçtılar. Davud arkalarına düştü. Mevdudun ordusu pişdarların inhizamını görünce arkalarına dönerek kaçtılar. Belh Valisi Altuntak vaziyeti duyunca Davuda itaat arz ederek şehri teslim mecbur oldu.

H. F. T.

TAKYELİ DAĞ ADINI NERDEN ALDI İBRAHİM HAKKI KONYALI

Bu sual müsbet bir cevap bulduğu gün tarihin bir çok kör düğümleri çözülecektir. Sekiz, dokuz sene evvel. çok çekici ve eğlendirici bir tarih şubesi olan ustûreler tarihini tetkik ediyordum. İki senemi müzelerdeki eski eserlerin, heykellerin arasında harcadım. Bir Ana Tanrı beni çok meşgul etti. Bu bir yer Tanrısı olan ve bir çok ilâhları doğurduğuna inanılan Sibel'di. İncelemelerim ilerledikçe bu ilâhenin bir çok dillerde ve Lehçelerdeki adlarını ve telâffuz tarzlarını da öğrendim.

Subal, Sibel, Sibe, Kübel, Kübele, Küvel, Küvele, Kiveli. Kivele, Kevele. Gevele, Hübel Hobal.

Bu dişi Tanrının klâsik imlâsı (Cybéle) dir. Bu imlâda (c)min önündeki (y)nin (i) ve (ü) ve (b) nin (v) gibi okunmasına ve sonundaki [e] nin okunuşta Hazf-

edilip edilmemesine göre birçok şekiller doğmaktadır. [Y] harfi [ü] gibi okununca [c] min de [k] gibi okunması lâzım geldiğini kabul edenler vardır. Bu kelimeler başka başka dil ve milletlere geçtikçe de okunuş şekilleri artmıştır. Meselâ Araplar [k] yı [h] yapmışlar. Hübel demişler. Rumlar sonundaki [e]yi [a] ya çevirmişler. Bugün Rumlar da Kiveli; kadın ismi olarak kullanılmaktadır.

Bu Tanrıya Balat, Amas, Ma, Rea, İra, Dindim ve Baldağ adlarını verenler de vardır

Esatir tarihile uğraşan bilginlerin hemen hepsi Firicyalıların bu Tanrıyı Asyadan iktibas ettiklerini ve bu itikadın ilk defa Belh civarında doğduğunu söylüyorlar. [1]

Sibel mabedleri dağların tepelerinde kurulu ve yerin yu-

[1] Esatiri Yunaniyan ve sahife 465

varlaklığına işaret olma üzere de künbed biçiminde yapıldı. Sibel dini Fricyadan Romaya ve Yunanistana geçmiştir. Romalılar istilâ ettikleri topraklardaki mağlûp ulusların dinlerini ve tapanaklarını, Sanem ve Vesen [2] lerini memleketlerine taşıdılar. Bu itibarla Romalılara din ve esnam kolleksiyoncusu bir millet de denebilir. [3]

Romalılar Firicyayı zaptetdikten sonra bir rivayete göre Sibel mabudesini de Pesinont dağının tepesinde kara bir taş [Haceriesvet] halinde bulmuşlar ve Sinatonun emrile Romaya nakletmişlerdir. Bu dişi Tanrı çok kerre mabedinin bulunduğu dağın adını alırdı. M. Edom [tarihi esatir] inde Ceybêle dağının adını aldığını yazıyor. [4]

Bu ilâhe gürbüz, gebe, başında 9 burçlu diyadem, elinde davul ve iki yanlarında arslan ve altında tavşan bulunan bir tahtta oturmuş bir halde tasvir

[2] Sanem ile Vesen arasında fark vardır. Araplar insan suretinde gümüş, altın ve ağaçtan yapılan putlara Sanem ve taştan yapılara da Vesen derlerdi:

[3] Resimli ve haritalı tarih umumi. Ahmet Refik. Sahife 280

[4] Tarihi esatir sahife 34

edilmektedir. Bol ve geniş elbinin rengi de yeşildir.

Mehmet Tefvik paşa esatir tarihi mutahassısı Döşam dan yaptığı bir tercemede der ki:

[Kibelinin Cebelimukaddes sayılan Dindimi dağı üzerinde, dağlar anasının en eski bir mabedi olan bir oyuk ile semadan düşmüş bir taş şeklindeki timsali iptidaisi yanında yaricani Atis'le Merkadi zairlere gösterilirdi.]

İlk Sibel mabetleri dağ tepelerindeki oyuklar ve mağaralardı. Sibel mabetleri ovalara hiç inmemiş, daima tepelerde kubbe şeklinde ve daha sonraları burçlu kaleler halinde yapılmıştır. Sibel itikadı Türklerin Subal ve Yersup inanışlarının biraz tadil ile Firicyaya getirilmiş bir şeklidir. Ana yurttan gelen bir Türk kolu da asırlarca evvel bu inanışı iraka götürmüş ve Baldağ adını vermiştir. Bağdad da ismini bu Türk tanrısından almıştır. Bağdadın asıl eski ismi Baldağ idi. Top kapı sarayında hazine kütüphanesinde [27-56] numarada kayıtlı 1428 yılında deri üzerine yapılmış İspanyolca bir haritada da Bağdad Baldağ şeklinde yazılmıştır. [5]

[5] Top kapu sarayında deri üzerine yapılmış eski haritalar adlı kitabım. Sahife 166

Ben sibelin bir çok adlarını tesbit ettikten sonra müzelerimizde heykellerini de buldum. Asari atika müzesinde arhaik devirlerden itibaren bir çok heykelleri vardır. Akşehirden de bir kaç Sibel heykeli getirilmiştir. Bundan sonra Anadolu da muhtelif kullanışlara göre - bu Tanrının ismini taşıyan şehirleri ve yerleri aradım. 20 sene evvel bir arkadaşım beni Silleye davet ettiği zaman Takyeli dağa Gevele dediklerini işitmiştim.

İp ucunu yakalamıştım. İşte Firicyalıların Sibel dağı burası idi. İlk Sibel mabedi de bu dağın tepesindeki bir oyukta kurulmuştu. Romalılar Sibel heykelini Gordiyom civarındaki Pesinontan değil Konyanın Takyelisinden alarak Romaya götürmüşlerdi. Esatir tarihçileri asırlardanberi Cybele dağını arıyorlar ve bir çok yanlış tahminler de yapıyorlardı. Cybele'nin bir okunuşu da Kevele olduğunu yukarıda yazmıştım. İşte bu dağ bu güne kadar adını hafif bir tahrif ile yani (K) biraz yumuşatılmak suretila muhafaza etmiştir.

Bizans, Selçuk ve Osmanlı tarihlerinde de Konya civarında Kâvela, Kevele, Kebale

kuvale, kevela, Gevele şeklinde okunabilen meşhur bir kale ismi geçiyordu. Tarihçiler bu kalenin yerinde bir türlü tesbit edemiyorlardı. Bir Silleli arkadaşımın Takyelinin dağ köylerinde halâ yaşayan eski adını bana öğretmesi tarihin kör düğümlerini çözdüğü. Ben bu buluşlarımı o vakit bir İstanbul gazetesinde neşrettim.

Bunu bir mektuplada o vakit Konyada bulunan Naci Fikrete bildirdim. Müşkölpesend bir mitoloji mütetebbi olan arkadaşım gönderdiği cevapda bana kâşiflik payesini ibzal ediyor ve:

İskender bir kılıcıyla Gordiyosun kağnisına vurduğu kördüğümü asırlardan sonra nasıl kesmişse senin buluşanda asırlardan beri tarihçileri uğraştıran iki kör düğümü öylece çözmüştür, diyordu.

M. Ferit Uğurun Konya mecmuasında [Takyeli dağ] adlı bir yazısını gördüm. Sayın muharrir bu dağın adının Osmanlı ve Selçuk tarihlerindeki muhtelif yazılış şekillerini topladıktan sonra soruyor:

— Bu ismin acaba asli nedir? [Kavele] yahut [Kavaliyer] den mi muharreftir? Üstüne at-

la çıkıldığı için mi, yoksa müstahkem olduğundan dolayı mı böyle denmiştir?

Bu yazım bay Feridin suallerine de cevap olur mu bilmiyorum? Bay Ferid tarih kitaplarından bu dağın adının muhtelif şekillerdeki yazılışlarını toplamıştır. Fakat bu yazılışların hiç birisi bu Silleli ve Sarayköylülerin söylediklerine uymaz. Halbuki Aşık Paşa zada [6] de bu gün dağ köylülerinin Takyeli dağa verdikleri adı aynen buluyoruz. Bay Ferid bunu görmemiştir.

* *

Bir Türk Tanrısı olan Sibel inanişi ilk defa Konyada yerleşmiş ve buradan yavaş yavaş cenuba ve garbe doğru yayılmıştır. Doktor Hobal'ın [7] üçüncü milâd asrının ilk nısfından beri Kâbede Kureyslilerin bir mağbudu olduğunu söyler.

Halbuki Sibel dini Düzinin

[6] Tevarih Ali Osman Şahife 170

[7] Tarih islâmiyöt oilt 1 sahife 10

tahmininden çok zaman evvel Suriye yolu ile ve Hübel adile Kâbeye girmiştir. İbni Kelbî Arapça (Kitab - ül - Asnam)ında Hübelin Kâbeye nasıl getirildiğini pek güzel izah etmiştir. Bu put insan şeklinde ve kırmızı Akıktan yapılmıştı. Kureys bunu sağ eli kırık olarak bulduğu için altından bir el yaptırmıştı. Onu ilk defa Kâbede tavaf eden Huzeyme Bin Müdrike idi.

Amr bin Lühay isminde bir Arap reisi hastalandığı için Şamdaki Belka kaplıcaların gitmişti. Burada Şamlıların bir puta taptıklarını gördü. Put ve tapınış şekli hoşuna gitti. Bir Hübel putu satın alarak Kâbeye getirdi.

Gövelenin burclu ve muhtem kalesi ova tarafından bir takye gibi görüldüğü için Konyalıları ona takyeli dağ demişlerdi. Bu tesmiyenin tarihi de ayrıca araştırılmalıdır.

İbrahim Hakkı Konyalı

Kitabiyat;

Karamanlı bir müellif ve eseri

Ahbarüddüvel ve Âsarülüvel

Müellif: Ahmet bin Sinamet-tin Yusuf bin Ahmedülkaramaniyyüddimeşki: Babası Karamanlı Sinan ağa, camii Emevi ve bimaristan evkafı nazırı olarak Şama gelmiş, sui istimalinden dolayı katledilmişti.

Ahmet efendi Şamda ikmalî tahsil ederek haremeyn evkafı kâtibi, badehu nazırı oldu. Şama gelen vali ve kadılarına ilmü zekâsiyle kendini sevdirmiş olduğundan büyük bir nüfus ve ikbale erdi. Çok işlere karışıp halka iyilikleri dokundu. Munsifane hareket edip ikbalini korudu. Salihîyyede konağı ve bahçesi vardı. (Ahbarüddüvel ve asarülüvel) adlı bir eser yazdı Bu eserinde Şame gelen ümera ve mevaliye taarruzatı vardır, (939) da doğdu (1019) senesi şevvalinin yirmi dokuzuncu günü vefat etti, Feradis mezarlı-

ğında metfundur (1)

Eser: Adem devrinden başlar. Hicretin 1007 yılına kadar devam eder bir tarihi umumdur. Bir mukaddime, elli beş bap üzere tertip edilmiştir. Mukaddimesinde yedi faslı vardır. Her birinde tarihi, mevzu ve gayesini, mahlûkatın yaratılışını, cin, şeytan, kürrei arz ve sakinlerini, göklerin ve yıldızların halk ve ihtasını, nübüvvet ve risalet manalarını, peygamberlerin sayısını ve adlarını; bapların mündericatını bildirir,

Birinci bapta peygamberlerin ahvalini, ikinci bapta hulefayı Raşidin devrini, üçüncü bapta hazreti Fatımanın oğulları Hasan ve Hüseyin ve evlatlarını, dördüncü bapta Kureys sahabe kiram, muhacirin ve ensarın fe-

[1] Hülâsatüleser sayıfa 209 cilt 1.

zailini, beşinci bapta emeviye sultanlarını, altıncı bapta Abbasîye sultanlarını, yedinci bapta Fatîmiye, sekizinci bapta Eyyubiye, dokuzuncuda devleti Türkiye, onuncuda Çerkes devletlerini, on birincide Kûfe ve Yemende Taba Taba oğullarını. on ikincide Taberistanda Âli Hasan, on üçüncüde Hicazda beni Cürhüm, on dördüncüde Mekke ve medinede Âli Hüseyin, on beşincide Yemen ikbalini ve Zülkarneyn devletlerini 16 da Hiyre mülükünü, 17 de Şam Gassanilerini, 18 de Kinde, 19 da Yemen ziyadilerini, 20 de Yemen mehdilerini, 22 de Resulileri, 23 de Tevaifi mülûki Arabi bildirir.

Hülâsa Tunus, Afrikiye devletlerini, Sicistan Sakarilarini, Maverâ ve Horasanda Samanileri, Gaznevileri, Mısırdaki Tolonileri, Ahşidileri, Gürcan ve sairede Deylemileri, Karahanileri. Selçukları, Harzemleri, Artekileri, Atabeğileri, Doğtekinleri, Merdasileri, Germanda Burak

oğullarını, Timur oğullarını, Danişmendileri, Karamanileri, Derebeyleri: Âli Osmanı, Ak koyunlu, Kara koyunlu, Dülkadirli, Ramazanlıları. Şirvanşahları, Safavileri, Özbekileri, Yeşigileri Kurunu ulûda İranileri, Hindileri. Çin ve Türk hakanları, Babilileri, Süryanileri, Yunanileri, Romalıları ve rumları, Mısırdaki Firavunları, Âd ve beni israil hakimlerini, Elli beşinci bapta geçmiş ve yaşayan ümmetleri ve milletleri, iklimleri, memleketleri, bunlara aid garaip ve acaibi bildirir,

Kitabın maddî tarifi:

Boyu 29,3 ve eni 16.6 santimdir, Kâğıdı Âbadi. Yazısı oldukça güzel bir nesih olup her sayıfası 13 satırlıdır. Fasil ve bapları laal ile yazılıdır. Tamamı (398) varak olup (796) sayıfadır. Cildi koyu kahve rengi meşindir. Miklâbı da böyledir. Şamkâridir.

Eser İstanbulda Millet Kütüphanesinde 460 numarada kayıtlıdır.

—KONYA—

